

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA PEDAGOGIKY

**SROVNÁNÍ PŘÍSTUPŮ
MINISTERSTVA PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ
A MINISTERSTVA ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY
KE ZŘIZOVÁNÍ A PROVOZU ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI**
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jana Hánová

Sociální péče, obor: Sociální práce

Vedoucí práce: MgA. Eva Gažáková

Plzeň, 2014

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Meclov, 23. března 2014

Jana Hánová
.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí této bakalářské práce MgA. Evě Gažákové za její ochotu, vstřícnost, připomínky a rady. Dále bych ráda poděkovala sociálním pracovnícím v zařízení pro děti Šárce Tauerová, DiS. a Věře Tachovské za poskytnuté informace a konzultace. Díky patří také manželovi a dětem za trpělivost, a především tchýni za její podporu a hlídání dětí.

Originál zadání práce (student obdrží od svého vedoucího práce).

Obsah

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	3
ÚVOD	4
TEORETICKÁ ČÁST	6
1 DÍTĚ MIMO BIOLOGICKOU RODINU – V JINÝCH FORMÁCH PÉČE.....	7
Individuální formy péče o dítě.....	8
1.1 Dítě v individuální formě péče	9
1.2 Dítě v zařízení pro děti.....	10
1.2.1 Dítě v ZDVOP a DD	11
2 MPSV, MŠMT A ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI	15
2.1 Dítě pod patronací MPSV	16
2.1.1 Sociálně-právní ochrana dětí.....	16
2.1.1.1 Situace, ve kterých se SPOD poskytuje	17
2.1.2 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.....	19
2.2 Dítě pod patronací MŠMT.....	21
2.2.1 Dětský domov	21
2.3 Ukotvení problematiky ZDVOP a DD v legislativě.....	22
Současná právní regulace dotýkající se ZDVOP i DD.....	23
Legislativní úprava vztahující se k ZDVOP.....	24
Legislativní úprava vztahující se k DD	24
EMPIRICKÁ ČÁST.....	26
3 METODOLOGIE VÝZKUMU	27
3.1 Srovnávací metoda jako metoda výzkumu	27
3.1 Výzkumný cíl	28
3.2 Podoba výzkumu	28
3.3 Popis výzkumného postupu	28
4 VÝZKUM – POROVNÁNÍ ZDVOP A DD POMOCÍ SROVNÁVACÍ METODY	30
4.1 Prostředí a podmínky zařízení	30
4.2 Kapacita zařízení.....	31
4.3 Rodinná skupina.....	31
4.4 Délka pobytu dětí	32
4.5 Personální zabezpečení	34
4.6 Příjem dítěte.....	35
4.7 Práva a tresty	35

4.8 Zjišťování názoru dítěte	36
4.9 Psychoterapie nebo sociální pracovník v místě	37
4.10 Plán práce s dítětem	38
4.11 Styk s rodinou (práva rodičů)	39
4.12 Práce s rodinou	40
4.13 Návštěvy OSPOD.....	40
4.14 Podpora přirozeného sociálního prostředí.....	41
4.15 Zvláštní situace a ukončení péče	42
5 SHRNU TÍ VÝSLEDKŮ A DOPORUČENÍ PRO PRAXI	43
ZÁVĚR	45
RESUMÉ	47
SUMMARY	47
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	48
SEZNAM TABULEK.....	53
SEZNAM PŘÍLOH	54

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

DD	dětský domov
IPOD	individuální plán ochrany dítěte
NOZ	nový občanský zákoník
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MZ	Ministerstvo zdravotnictví
SPOD	sociálně-právní ochrana dětí
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
VUPSV	Výzkumný ústav práce a sociálních věcí
zákon o SPO	zákon o sociálně-právní ochraně dětí
ZDVOP	zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

1 ÚVOD

Každé dítě potřebuje vyrůstat v podmínkách, které budou mít kladný vliv na jeho fyzický, psychický i emocionální vývoj. Odborníci se shodují v tom, že tyto podmínky může nejlépe zajistit pouze rodina. Pokud však taková rodina z jakýchkoliv důvodů chybí, je třeba jí co nejlépe nahradit. To znamená, co nejvíce se jí přiblížit – nahradit rodinné prostředí. K tomu by měla sloužit také zařízení pro děti.

Zajímavý je fakt, že zařízení pro děti jsou v České republice v rezortech dokonce tři ministerstev. A jako takové podléhají i jejich – tedy odlišným – požadavkům. Nabízí se proto srovnání těchto požadavků, které mohou mít – a pokud se liší, tak i mají – vliv nejen na chod zařízení, ale především na samotné děti, které v zařízeních žijí.

Rozhodla jsem se proto srovnat podmínky a požadavky na zřízení a především na vlastní provoz zařízení pro děti. V čem se shodují a v čem se naopak liší. Pro srovnání bylo vybráno z rezortu Ministerstva práce a sociálních věcí (dále jen MPSV) zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen ZDVOP), které se nejvíce - nepřetržitým celoročním provozem, skladbou umístěných dětí, ale i v mnoha případech důvody k umístění a do loňského roku i možnou délkou pobytu - podobá dětskému domovu (dále jen DD) z rezortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT).

Zdali dítě půjde do ZDVOP nebo DD záleží v případě soudního rozhodnutí (i v případě předběžného opatření) víceméně pouze na zaměstnanci odboru (orgánu) sociálně-právní ochrany dětí obce s rozšířenou působností (dále jen OSPOD), resp. soudu, který na základě návrhu a doporučení právě tohoto odboru rozhoduje. Srovnání těchto dvou zařízení má tedy opodstatnění, protože po umístění dítěte do zařízení se pro něj stává novým domovem. Vystává tedy otázka, jaký rozdíl je to z pohledu dítěte. Je opravdu nepodstatné, zda dítě půjde tam či tam? Liší se nějak zásadně tato dvě zařízení, které každé podléhá jiným právním předpisům? Pokud ne, proč existují dvě víceméně shodná zařízení v kompetenci dvou různých ministerstev? A pokud ano, mají rozdíly své opodstatnění? Je to v této podobě účelné?

Téma je jistě zajímavé i vzhledem k projektu vlády „Národní strategie ochrany práv dětí“ probíhajícímu od r. 2012 do r. 2018, který se týká všech rezortů, které pracují s ohroženými dětmi. (Právo na dětství, 2012, [online])

Jako praktikantka jsem měla možnost být přítomná jak v ZDVOP Fondu ohrožených dětí Klokánek, tak i v DD zřízeným krajským úřadem, který má i jako detašované

pracoviště ZDVOP a otázka týkající se rozdílů mezi těmito zařízeními a jejich důvodnosti se mi během praxe opakovaně vracela.. Proto budu postřehy z obou praxí a informace získané od sociálních pracovníků těchto zařízení v této práci prezentovat. Stejně tak budu pracovat s některými závěry studie Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (dále jen VUPSV) k projektu týkajícího se fungování ZDVOP z roku 2012.

Mojí snahou bylo vypracovat takovou práci, která bude maximálně aktuální. Tím, že od 1. 1. 2014 začal platit nový občanský zákoník, který přinesl k celému tématu mnoho podstatných změn, bylo nutné práci aktualizovat.

Práce má teoretickou a empirickou část. Teoretická část je rozčleněna do několika kapitol, které se zabývají problematikou dítěte mimo biologickou rodinu - v individuálních formách péče o dítě, v zařízeních pro děti a konkrétně pak v ZDVOP a DD. Dále se zaměřuje na dvě ministerstva, která mají na starost dvě konkrétní zařízení pro děti – zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc pod MPSV a dětské domovy pod MŠMT. V souvislosti s oběma zařízeními se práce věnuje i OSPOD, který má vliv na umístění dětí v zařízeních. Další kapitola pak zmiňuje legislativu, jejíž prostřednictvím ministerstva činnost obou zařízení upravují. V empirické části je popsána metodologie výzkumného šetření. Samotný výzkum je proveden srovnávací metodou, kdy pomocí studia právních norem, vztahujících se k oběma zařízením, jsou porovnávány různé parametry z pohledu legislativní úpravy. Parametry byly vybrány takové, které se dítěte a jeho pobytu v zařízení přímo dotýkají. Výzkum zjišťuje, zdali vůbec, případně jaké jsou mezi zařízeními rozdíly. Vzhledem k tomu, že ZDVOP i DD upravuje jiná legislativa, která navíc doznala v posledních letech díky novele zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění (dále jen zákon o SPO) a novému občanskému zákoníku – zákonu č. 89/2012 Sb., v platném znění (dále jen NOZ) změn, bylo toto srovnání sice složité, ale rozhodně zajímavé. Na základě výzkumného šetření byla navržena doporučení pro praxi.

TEORETICKÁ ČÁST

Tato část bakalářské práce slouží jako uvedení do problematiky dítěte v zařízeních pro děti v ČR. Nejdříve obecně informuje o dítěti mimo svoji biologickou rodinu - dotkne se individuálních forem péče o něj, a poté se zaměří na dítě v zařízeních pro děti. Znázorní všechny typy zařízení pro děti v České republice a rezorty, které jejich činnost legislativně upravují. Pozornost následně bude zaměřena již na dvě konkrétní zařízení pro děti – ZDVOP a DD, kdy každé z nich spadá do kompetence jiného ministerstva. V rámci činností jednoho z ministerstev se práce dotkne i sociálně-právní ochrany dětí (dále jen SPOD), která je s činností obou vybraných zařízení pro děti úzce spojena. Na konec této části se práce bude věnovat současným legislativním podmínkám pro provoz ZDVOP a DD. Tyto legislativní podmínky pak budou srovnávány v části empirické.

2 DÍTĚ MIMO BIOLOGICKOU RODINU – V JINÝCH FORMÁCH PÉČE

Z názvu práce to není zcela patrné, ale je třeba si uvědomit, že při srovnávání přístupů obou ministerstev na zařízení pro děti hrají hlavní roli právě děti. Případné rozdílné podmínky v zařízeních se totiž ve výsledku dotýkají právě jich. Proto je nezbytné věnovat se na úvod této práce dětem, které jsou mimo svoji biologickou rodinu - v jiných formách péče – individuální nebo zařízeních umístěny. Co to je za děti? Za jakých okolností jsou do zařízení umisťovány?

Pokud je řeč o dítěti v souvislosti s péčí, je třeba na úvod říct, že „*všechny děti mají stejné potřeby, požadavky a práva - na lásku, bezpečí, výchovu a vzdělání, zdravotní a sociální péči a zejména na naději, na které závisí jejich další vývoj* (Bubleová et al, 2012, s. 3)“. To je nutné zdůraznit a vést stále v patrnosti, pokud se o umístění dítěte mimo biologickou rodinu rozhoduje.

„Podle Úmluvy o právech dítěte by dítě mělo v zájmu plného a harmonického rozvoje své osobnosti vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění, které dítě připraví žít ve společnosti vlastním plnohodnotným životem. A to především ve své původní rodině, byť neúplné.“ (Hrušáková a Králíčková, 2006, s. 276)

Ano, to je krásná vize a všichni se s ní jistě ztotožní. Není přece nic hezčího, než vidět spokojené dítě v náručí (nebo za doprovodu) svých milujících rodičů. Skutečnost a praxe ale bývají bohužel v mnoha případech jiné. Děti jsou také z různých důvodů, na krátkou či delší dobu, umisťovány mimo svoji rodinu, přičemž stát využívá jiných forem péče o děti. Většinou se jedná o děti z problémových nebo dysfunkčních¹ rodin a důvodem k jejich umístění mimo biologickou rodinu bývá špatná finanční situace, problémy s bydlením, zanedbání nebo nezvládnutí péče, závislost na alkoholu či jiných návykových látkách, hospitalizace nebo výkon trestu pečující osoby, apod. Většinou se pak jedná o kombinaci těchto důvodů.

¹ „Rodina se stává spíše příčinou vzniku různých problémů, které poškozují její fungování i vývoj a prospívání dítěte. Již si není schopna pomoci sama a potřebuje podporu a odbornou pomoc. Takové podpoře a pomoci se říká sanace rodiny, což jsou opatření nejrůznějšího druhu a charakteru.“ (Vágnerová, 1999)

Dunovský (1986) v dotazníku funkčnosti prezentuje poruchy rodičovství situacemi, kdy se rodiče buď o dítě nemohou starat (např. úmrtí, choroba, vězení), nechtějí se starat (např. ho odloží, zřeknou se ho) se starat neumějí (nezvládají výchovu) či mu dokonce úmyslně ubližují.

Existuje africké přísloví, které říká, že odpovědnost za narození dítěte nesou rodiče, za jeho výchovu pak celá vesnice. Stát, který je naší „vesnicí“, využívá různé způsoby, jak se postarat o dítě, které nemůže pobývat se svými biologickými rodiči a je mu třeba zajistit vývoj po tělesné, citové i mravní stránce.

Dítě má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem v podobě některé z jiných forem péče o děti (viz tab. č. 1). Dítě by přitom mělo být přijato do některé z nich pouze v případě, kdy byly všechny snahy vyčerpány a existují pro ní opodstatněné důvody (Organizace spojených národů, Směrnice o náhradní péči o děti, čl. 45).

Tabulka č. 1 – Jiné formy péče o dítě

Jiné formy péče o dítě		
Individuální formy péče o dítě	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	Ústavní výchova
<ul style="list-style-type: none"> • péče jiné osoby než rodiče • poručenství • pěstounská péče na přechodnou dobu • pěstounská péče 	<ul style="list-style-type: none"> • ZDVOP, především <ul style="list-style-type: none"> a) Klokánky Fondu ohrožených dětí b) ZDVOP zřízené krajským či obecním úřadem 	<ul style="list-style-type: none"> • diagnostický ústav • dětský domov pro děti do 3 let² • dětský domov • dětský domov se školou • výchovný ústav • domov pro osoby se zdravotním postižením

² Dříve kojenecké ústavy. Dle § 124 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), v platném znění se totiž kojenecké ústavy provozované ke dni nabytí účinnosti tohoto zákona podle dosavadních právních předpisů považují za dětské domovy pro děti do 3 let věku podle tohoto zákona. Aktuálně se také připravuje zákon o dětských centrech, které by měly poskytovat dětem do 3 let komplexní služby.

K jiným formám péče o dítě je dobré doplnit i to, co zmiňují Hrušáková s Králíčkovou (2006), že „podle čl. 9 Úmluvy o právech dítěte je dítě možné od rodičů oddělit proti jejich vůli pouze tehdy, je-li to v zájmu dítěte. To je možné na základě soudního rozhodnutí, v souladu s platným právem a v příslušném řízení v případech, jako je zneužívání, zanedbávání dítěte nebo v případě, že rodiče žijí odděleně a je třeba rozhodnout o místě pobytu dítěte.“ Také dodávají, že „ústavní výchova je na místě jen tehdy, jestliže dítěti není možné zajistit vhodné rodinné prostředí mimo původní rodinu, která neexistuje nebo selhala při plnění svých funkcí. Z psychologického hlediska je ústavní výchova vhodná jako přechodné řešení po odebrání dítěte z rodiny, než je pro něj nalezena jiná vhodná rodina (pěstounská apod.) nebo než se dítě může vrátit zpět do původní rodiny. Není vhodná jako dlouhodobé řešení umístění mimo původní rodinu.“

Ačkoliv má péče o dítě v individuální formě přednost před výchovou ústavní, představuje pro mnoho dětí v České republice ústavní výchova řešení konečné nebo sice přechodné, ale trvající příliš dlouho. Navíc je třeba zmínit dnes již známý fakt, že u dětí, které vyrůstají v péči zařízení, se vyskytuje více kriminálního chování, horší výsledky ve škole, nižší celková úroveň dosaženého vzdělání a horší uplatnění na trhu práce než u dětí, které vyrůstají v individuální formě péče o dítě. Na dočasnou péči v zařízeních pro děti (pokud je opravdu dočasná, myšleno krátkodobá) se však můžeme se Škovierou dívat i z jiného úhlu, a to že „někdy je nezbytné oddělit dvě infikované rány a vyléčit každou zvlášť, aby mohly zdravě srůst. Podobně může být užitečné oddělit děti od rodičů, aby spolu mohli později žít v harmonické rodině. Tehdy jsou zařízení pro děti ideálním řešením. Ale pouze za předpokladu, že nabízejí rodinnou terapii.“ (Škoviera, 2007, s. 34)

Hlavním mottem dalších kroků při práci s dětmi by pak mohlo být: „Pokud chceme dětem pomáhat, pomozme jejich rodičům – terénní sociální prací a finančně nenáročnými obecními nájemními byty. Až potom hledejme náhradní řešení, ne však zlaté klece, ale odborně připravené a milující lidi.“ (Škoviera, 2007, s. 117)

2.1 Dítě v individuální formě péče

Jednou z forem jiné péče o děti a možností státu je individuální forma péče o dítě, což je označení pro všechny dlouhodobé podoby péče o dítě, které neprobíhají v ZDVOP ani v ústavní péči, ani u biologických rodičů. Jedná se zejména o svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče (např. příbuzného), pěstounství, poručenství a opatrovnictví.

Podle § 799 odst. 1 NOZ je osvojení (adopce) nově vnímáno jako forma rodičovství, nikoli jako jiná forma péče o dítě. Nově je kladen důraz na krátkodobé pěstounství, resp. pěstounskou péči na přechodnou dobu (zákon o SPO, § 27a). Během 1 roku by mělo dojít k sanaci původní rodiny tak, aby se do ní dítě mohlo co nejdříve vrátit. Tento typ pěstounství by měl napomoci při snižování počtu dětí, kterým je nařízena ústavní výchova.

Podle Hrušákové s Králíčkovou (2006) by měla být individuální forma péče o dítě náhradním řešením krize přirozené rodiny a službou dítěti.

Důležité je také si uvědomit si, že děti přicházejí do individuálních forem péče o dítě většinou ne přímo z původní rodiny, ale především z DD pro děti do 3 let - dříve kojeneckých ústavů, DD, z azylových domů, či ze ZDVOP, kde stráví kratší či delší dobu, než se rozhodne o jejich umístění např. v náhradní rodině. Takže i individuální forma péče o dítě je z jejich pohledu jen dalším článkem řetězu - nejistoty.

V souvislosti s aktuální snahou o rušení ústavní výchovy a posilování pěstounské péče je nutné také poukázat na současný stav, kdy je - navzdory původním předpokladům MPSV - pěstounů stále málo a jejich kvalita je sporná. Testování jsou pouze na začátku, později již žádnými testy ani kontrolou neprocházejí. Navíc mají možnost dítě, pokud se s ním „nesžijí“, bez udání důvodu kdykoliv vrátit zpět do ústavní výchovy. Z praxe pak vyplývá, že se dítě třeba i 5x do DD od pěstounů vrací. To také není nejlepší cesta, kterou by se individuální péče o dítě měla ubírat. Pokud je cílem umisťovat děti jinam než do ústavní péče, je třeba mít nejdříve připravená vhodná řešení.

2.2 Dítě v zařízení pro děti

Jednotlivé typy pobytových zařízení pro děti v České republice jsou v kompetenci tří různých rezortů. Mají odlišnou právní úpravu, jiný systém financování i různé požadavky na zaměstnance a jejich kvalifikaci. Z následující tabulky (č. 2) je možné vyčíst, jak se tato zařízení pro děti nazývají, pro jaké děti jsou určena a do působnosti kterého z ministerstev jsou zařazena. Ve vztahu k této práci se není třeba více věnovat všem zmíněným typům zařízení pro děti. Jejich přehled pouze znázorňuje, jakou roli hrají zařízení pro děti v podobě ZDVOP a DD, na které je tato práce zaměřena, v celém systému jiných forem péče o dítě.

Tabulka č. 2 – Pobytová zařízení péče o děti

Název zařízení	Věk	Rezort	Popis	Typ zařízení
DD pro děti do 3 let věku	0-3 roky	MZ	Léčebně-preventivní péče	Zdravotnické zařízení
Diagnostický ústav	3-15 let	MŠMT	Po nařízení ústavní výchovy umístění dětí za účelem komplexního vyšetření. Na základě tohoto vyšetření a volné kapacity jednotlivých zařízení, umísťuje do DD, DD se školou nebo výchovných ústavů. Pobyt v ústavu trvá cca 6-8 týdnů. Diagnostické ústavy nebo výchovné skupiny diagnostických ústavů jsou členěny podle pohlaví nebo podle věku dítěte.	Školské zařízení
DD	3-18 (do ukončení přípravy na povolání, nejvýše 26) let	MŠMT	Účelem DD je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou bez závažných poruch chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí DD. Do DD se rovněž umísťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi.	Školské zařízení
DD se školou	6-15 let	MŠMT	Péče pro děti s nařízenou ústavní či ochrannou výchovou s výraznějšími poruchami chování.	Školské zařízení
Výchovný ústav	(12) 15-18 let	MŠMT	Výchovný ústav pečuje především o děti se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Výchovné ústavy se zřizují odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou.	Školské zařízení
Domovy pro osoby se zdravotním postižením	dle konkrétního zařízení	MPSV	Poskytuje dlouhodobou pobytovou službu osobám se zdravotním postižením, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné osoby.	Zařízení sociálních služeb
ZDVOP	0-18 let	MPSV	Umožňuje rychlé umístění dítěte v případě krize. Do péče zařízení je dítě je svěřováno soudem nebo rodičem.	Zařízení SPOD

2.2.1 Dítě v ZDVOP a DD

Pokud se mluví o umístění dítěte mimo biologickou rodinu do zařízení pro děti, je na místě citovat i NOZ, který nahradil od 1. 1. 2014 původní zákon o rodině. V § 971

odst. 1 je totiž řečeno, že „*jestliže jsou výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit, může soud jako nezbytné opatření také nařídit ústavní výchovu. Učiní tak zejména tehdy, kdy dříve učiněná opatření nevedla k nápravě. Soud přitom vždy zvažuje, zda není na místě dát přednost svěření dítěte do péče fyzické osoby*”.

Ohledně rozhodování, zdali umístit dítě do ZDVOP nebo do DD, bylo v § 46 odst. 4 dnes již neexistujícího zákona o rodině řečeno, že před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí (dnes individuální formou péče o dítě), nebo péčí v ZDVOP, které mají přednost před výchovou ústavní. V NOZ je již tento odstavec zcela vypuštěn, ačkoliv v nezávazné důvodové zprávě k § 971-973 se píše, že institut ústavní výchovy - tedy i DD - je pojat (jako dosud) zásadně jako sankční a subsidiární, proto je také zařazen až za jiné, totiž individuální formy péče o dítě. Péče v ZDVOP není ani individuální formou péče o dítě a ani péčí ústavní. Stojí tak nějak mimo, ale stále zůstává možností pro umístění dítěte, protože dle § 13a odst. 2 zákona o SPO může soud za určitých okolností (dítě se ocitlo ve stavu nedostatku řádné péče anebo je-li jeho život, normální vývoj nebo jeho jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo narušen, bez péče přiměřené jeho věku, tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané nebo se ocitlo v prostředí nebo situaci, které závažným způsobem ohrožují jeho základní práva) - pokud není možné zajistit dítěti potřebnou ochranu a pomoc jiným výchovným opatřením nebo opatřením SPOD - rozhodnout o svěření dítěte do péče ZDVOP nebo Střediska výchovné péče na 3 (maximálně 6) měsíců.

Shrne-li se výše uvedené, tak nyní - pokud dítěti, které nemůže vyrůstat v biologické rodině, ani mu není možné zajistit individuální formu péče (např. v podobě péče jiné osoby než rodiče či péče pěstounské), je dítě svěřeno do péče ZDVOP nebo DD. Rozhodnutí, zdali bude dítě umístěno v ZDVOP nebo v DD, je v rukách pracovníka OSPOD (resp. soudu), protože zákon nyní neukládá povinnost dát ZDVOP přednost před DD. Soud přitom dle NOZ (§ 971, odst. 4) v rozhodnutí, kterým nařizuje ústavní výchovu, má označit zařízení, do kterého má být dítě umístěno. Přitom má přihlídnout k zájmům dítěte a k vyjádření a návrhu OSPOD. Soud má dbát na umístění dítěte co nejbližší bydlišti rodičů nebo jiných osob dítěti blízkých. K tomu je nutné podotknout, co ukazuje praxe, že pokud je kapacita ZDVOP nejbližší místa bydliště naplněna, bývá to důvod pro OSPOD, aby dal návrh na umístění dítěte do DD (v určitých případech s předchozím pobytem

v diagnostickém ústavu). Jsou však i OSPOD, které dávají přednost umístění dítěte v ZDVOP, i když je vzdálenější, před umístěním do DD. Ze statistické ročenky MPSV za rok 2012 (Procházková a Šebestová, 2013, [online]) přitom vyplývá, že děti umístěných v ZDVOP v ČR na základě soudního rozhodnutí bylo 2x více, než dětí umístěných z jiných zákonných důvodů (žádost rodičů, žádost OSPOD, žádost dítěte).

NOZ v § 971 odst. 2 také říká, že „*pokud rodiče nemohou z vážných důvodů zabezpečit výchovu dětí na přechodnou dobu, svěří soud dítě do ZDVOP, a to na dobu nejdéle 6 měsíců*”. Praxe však ukazuje, že situace se může změnit a to, že se předpokládalo vyřešení situace v dohledné době při rozhodování o umístění dítěte, nemusí třeba hned za několik dní platit vůbec. A dítě již přesunout jednoduše ze ZDVOP do DD nebo naopak nelze. O přemístění totiž musí rozhodnout opět soud, na který se čeká, a pro dítě je pak pobyt v ZDVOP zbytečně dalším článkem na jeho cestě po hledání bezpečného domova. I to se však stává. Barvíková s Poloncyovou (2012) v šetření VUPSV uvádějí, že z 59 ZDVOP zapojených do výzkumu šlo do DD dokonce 15 % všech dětí, které ZDVOP opouští. Ty pak z hlediska prostorové organizace zůstávaly v 16 zkoumaných ZDVOP fyzicky ve stejné skupině dětí v rámci DD jako v době, kdy pobývaly v režimu ZDVOP, v 8 případech šly fyzicky do jiné skupiny dětí a ve 24 zkoumaných ZDVOP dítě přešlo ze ZDVOP do zcela jiného zařízení v podobě DD. Praxe v Klokánku ukázala, že v roce 2012 odešlo do DD 5 dětí a v roce 2013 to bylo již dokonce 27 dětí, protože novela zákona o SPO zkrátila možnost pobytu v ZDVOP na maximálně 12 měsíců. O to víc má srovnání těchto konkrétních zařízení smysl, protože pokud dítě přechází ze ZDVOP do DD, přechází tak i do srovnatelného prostředí a režimu? Má tento přechod vůbec smysl?

Novela zákona o SPO od 1. 1. 2013 sice posílila úlohu ZDVOP jako krizového zařízení pro děti, která byla do té doby, bez tohoto omezení sporná, protože děti mohly v ZDVOP strávit celé dětství obdobně jako v DD, na druhou stranu způsobila, že děti teď musí změnit - po uplynutí této doby, z důvodu nedostatku pěstounů v případě nevyřešení podmínek v rodině – prostředí a jít do dětského domova.

Za významný posun směrem k zamezení nadužívání ústavní výchovy je třeba označit i § 971 odst. 3 NOZ, který říká, že „*nedostatečné bytové nebo majetkové poměry rodičů dítěte nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, nemohou být samy o sobě důvodem pro rozhodnutí soudu o ústavní výchově, jestliže jsou jinak rodiče způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění dalších povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti*”. Do péče ZDVOP (na rozdíl od DD), může dítě totiž také svěřit přímo rodič, resp. osoba

odpovědná za výchovu dítěte. Praxe ukázala, že rodičům se často možnost řešit takovou momentálně špatnou finanční i bytovou situaci umístěním dítěte do ZDVOP zdála výhodná, a s vyřešením problému poté příliš nespěchali. To ostatně potvrzuje i Barvíková s Poloncyovou (2012), kdy špatné bytové podmínky a/nebo špatná finanční situace byly nejčastějšími důvody k umístění dětí rodiči v ZDVOP.

Samotný rozsudek soudního jednání s nařízením péče v ZDVOP nebo DD je většinou následný krok po předběžném opatření³, které řeší momentální pro dítě nepřijatelnou situaci. Při soudním jednání, které následuje, se řeší, zdali si rodiče upravili podmínky a jsou schopni dítě převzít zpět do výchovy. Pokud si rodič podmínky neupraví, může jim soud dítě odebrat a nařídit umístění v ZDVOP nebo DD.

K ústavní péči a panice vyvolané jejím rušením by bylo dobré zmínit Matouška a Pazlarovou (2010), že deinstitucionalizační program nechce zrušit úplně všechny ústavní zařízení, protože existují děti, které se do pěstounské péče umísťovat nedaří. Ústavy by však měly mít podobu zařízení, které se podobá bytu nebo rodinnému domu pro malý počet dětí. Pro okamžitou a krátkodobou pomoc ohroženým dětem by byly řešením zase lůžková zařízení s možností přijmout s dítětem i rodiče, pokud tento rodič není pro dítě nebezpečným.

A k ústavní péči obecně je dobré citovat Matouška (1999, s. 23) ještě jednou. Ten říká, že *„péče organizovaná tradičním, odosobněným způsobem nemá budoucnost. Smysl budou mít jen ústavy odvozující svůj režim z individuálních potřeb klienta a pouze v minimální nutné míře vůči němu uplatňující omezení.“*

Ústavy se však polidšťují spíše formálně než obsahově. Je totiž logické, že pokud lidé ve vedení ústavů zřízených před rokem 1989 a většina personálu stále zůstává, bude ještě nějakou chvíli trvat, než se ústavy zcela podřídí individuálním potřebám svých klientů a stane se tak jen díky legislativním požadavkům zvenku a především jejich důsledné kontrole. Přitom řešením není ani tak podoba ubytování, na kterou se klade důraz, ale především vztah mezi dítětem a vychovatelem. A pokud se vychovatelé u dětí často střídají

³ „Ocitne-li se totiž dítě ve stavu nedostatku řádné péče bez ohledu na to, zda tu je či není osoba, která má právo o ně pečovat, anebo je-li život dítěte, jeho normální vývoj nebo jeho jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo byl-li narušen, musí soud vydat na nezbytně nutnou dobu předběžné opatření“ (NOZ, § 924).

a nejsou pro dítě důvěryhodní, je těžké pro dítě si vztah vytvořit. Prostředí a podmínky mohou tento vztah jen doplnit, podpořit.

Na závěr celé kapitoly o dítěti mimo biologickou rodinu by bylo dobré zauvažovat se Škovierou (2007, s. 39) nad některými upřesňujícími otázkami k individuálním formám péče o dítě a o ústavní výchově, a to: „*Pro které děti představuje ponechání v biologické rodině optimální řešení a pro které děti je lepším řešením umístění mimo ni? Jaká má být náhradní rodina? A pokud má být dítě umístěno mimo biologickou rodinu do zařízení, tak na jak dlouhou dobu, aby to bylo efektivní? Jaké má být zařízení, kde se výchova mimo rodinu realizuje? Jaké jsou případné negativní dopady a jak je minimalizovat?*“

Tato kapitola měla za cíl vysvětlit čtenáři, jaké mají děti možnosti, pokud nemohou zůstat ve své biologické rodině a za jakých okolností jsou poté do zařízení pro děti v podobě ZDVOP a DD umístěvány. Nyní se práce zaměří na tato dvě konkrétní zařízení v systému státní správy – nejdříve na ministerstva, pod která tato zařízení patří, včetně SPOD, která se týká obou zařízení, a následně na samotná zařízení ZDVOP a DD - jejich definici, cíle a činnost.

3 MPSV, MŠMT A ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI

Bylo již uvedeno, že MPSV má ve své působnosti provoz ZDVOP a MŠMT koordinuje provoz DD. Ministerstva svými legislativními opatřeními řídí činnost a podmínky v těchto zařízeních pro děti ve svém rezortu. Následující kapitoly čtenáři pomohou pochopit zařazení obou zařízení do systému státní správy.

S ohledem na tuto práci a její téma by měl čtenář vědět, že podle § 22-23 zákona České národní rady č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky, v platném znění ministerstva kromě jiného zkoumají společenskou problematiku v okruhu své působnosti a činí opatření k řešení aktuálních otázek, předkládají vládě České republiky koncepcie řešení stěžejních otázek, zaujímají stanovisko k návrhům, které předkládají vládě České republiky jiná ministerstva, pokud se týkají okruhu jejich působnosti a pečují o náležitou právní úpravu věcí patřících do jejich působnosti.

3.1 Dítě pod patronací MPSV

Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky je ústředním orgánem státní správy, do jehož působnosti spadá mimo jiné péče o rodinu a děti, sociální péče, právní ochrana mateřství, péče o občany, kteří potřebují zvláštní pomoc, včetně koordinace politik sociálního začleňování ohrožených skupin osob a metodické vedení v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Z pohledu této práce je podstatné, že se zabývá rodinou a ochranou práv dětí. Z údajů, které poskytuje MPSV (MPSV, 2014, [online]), vyplývá, že v současné době toto ministerstvo vykonává největší podíl činností spadajících do problematiky péče o ohrožené děti. Tyto činnosti se vztahují především k SPOD, např. činnosti v rámci pověřování subjektů k výkonu SPOD a agendu pěstounské péče.

3.1.1 Sociálně-právní ochrana dětí

Pokud se MPSV věnuje v rámci SPOD péči o ohrožené děti, což je důležité nejen ve vztahu k ZDVOP ale i k DD, je nezbytné si říci, co se tím myslí.

§ 1 zákona o SPO definuje SPOD jako:

- ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny, zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině, přičemž zdůrazňuje, že nedotčeny zůstávají zvláštní právní předpisy, které též upravují ochranu práv a oprávněných zájmů dítěte.

Podle § 5 zákona o SPO je předním hlediskem SPOD zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte.

Z údajů MPSV (MPSV, 2014, [online]) vyplývá, že stát respektuje jeden ze základních principů fungování rodiny, a to právo a povinnost rodičů společně vychovávat a pečovat o děti, a pokud je toho třeba požadovat pomoc. Nenahrazuje plnění povinností a odpovědnost rodičů, a ani nesmí zasahovat do jejich postavení jako nositelů rodičovské odpovědnosti, nejsou-li práva nebo vývoj dítěte ohroženy. Jakékoliv zasahování do soukromí a rodinného života je možné teprve tehdy, jestliže rodiče nebo osoby odpovědné za výchovu dětí o to požádají, anebo se o děti nemohou nebo nechtějí starat.

Orgány s obecnou působností na úseku ochrany dítěte jsou soudy. SPOD pak zajišťují orgány sociálně-právní ochrany dětí, jimiž jsou především krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, MPSV a Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí.

Pro tuto práci ve vztahu k ústavní výchově je důležité zmínit, že OSPOD (které patří pod MPSV) se v § 5 zákona o SPO ukládá povinnost sledovat výkon ústavní výchovy – výchovy v DD, aniž by zasahovaly do řízení a provozu zařízení, kde se vykonává ústavní výchova, protože jsou v gesci MŠMT. Cílem sledování je pouze dodržování práv dětí, rozvoj duševních a fyzických schopností dětí, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v DD a jak se vyvíjejí vztahy mezi rodiči a dětmi.

3.1.1.1 Situace, ve kterých se SPOD poskytuje

Pro poskytnutí SPOD je důležitá situace, ve které se dítě nachází. Typickými jsou podle § 6 zákona o SPO, například situace, kdy:

- *„rodiče dětí zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, nebo nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti*
- *děti byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, a tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy*
- *děti vedou zahálčivý nebo nemravný život (např. zanedbávají školní docházku, jsou ohroženy závislostí, soustavně páchají přestupky nebo jinak narušují občanské soužití)*
- *se dítě opakovaně dopouští útěků od rodičů (jiných osob odpovědných za výchovu)*
- *byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu dětí, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu*
- *jsou děti na základě žádosti rodičů (jiných osob odpovědných za výchovu dítěte) opakovaně umísťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců*
- *jsou děti ohrožovány násilím mezi rodiči (jinými osobami odpovědnými za výchovu), popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami*
- *jsou děti žadateli o azyl odloučenými od svých rodičů (jiných osob odpovědných za jejich výchovu)“*

Výkon SPOD se dle § 13 zákona o SPO zaměřuje na výchovná opatření jako napomenutí nezletilého, jeho rodiče, příp. osoby, která narušuje řádnou výchovu dítěte;

stanovení dohledu nad výchovou nezletilého; uložení omezení, které zabrání škodlivým vlivům na výchovu dítěte – zejména návštěv podniků a zábav pro nezletilého vzhledem k jeho osobě nevhodných. Také může nařídit využití poradenské pomoci, služeb mediátora nebo terapie.

Pokud výchovná ani jiná opatření daná tímto zákonem nejsou účinná, může OSPOD podat dle § 14 zákona o SPO návrh soudu:

- *„na rozhodnutí o splnění podmínky osvojení spočívající v tom, že rodiče neprojeví zájem o své dítě*
- *na omezení nebo zbavení rodičovské odpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu*
- *na nařízení ústavní výchovy*
- *na prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy*
- *na svěřeni dítěte do péče ZDVOP, na prodloužení doby trvání tohoto svěřeni a na zrušení rozhodnutí o svěřeni dítěte do tohoto zařízení*
- *na svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu a jeho zrušení*
- *na nařízení výchovného opatření dle § 13a zákona o SPO (3 měsíce ve středisku výchovné péče, ZDVOP nebo zařízení poskytovatele zdravotních služeb nebo v domově pro osoby se zdravotním postižením), na prodloužení doby trvání tohoto výchovného opatření nebo na jeho zrušení“*

OSPOD také dle § 16 odst. 1 podává návrh na vydání předběžného opatření, ocitne-li se dítě ve stavu nedostatku řádné péče anebo je-li život dítěte, normální vývoj nebo jeho jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo narušen. Odstavec 2 tohoto paragrafu doplňuje, že pokud je dítě vystaveno tělesnému nebo duševnímu násilí ze strany rodiče nebo jiné osoby, která žije s dítětem ve společné domácnosti, může OSPOD také podat jménem dítěte soudu návrh na vydání předběžného opatření na uložení opatření k ochraně dítěte před domácím násilím.

Dále OSPOD řeší v rámci výkonu SPOD trestnou činnost, příp. přestupky nezletilých dětí.

Činnost OSPOD, jak z výše uvedeného vyplývá, se týká jak ZDVOP tak i DD. OSPOD je tedy z pohledu naší práce klíčový orgán, který dává návrh na ústavní výchovu a doporučuje soudu, které ze zařízení v podobě ZDVOP nebo DD je pro dané dítě a situaci, ve které se nachází, vhodným pro jeho umístění.

3.1.2 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

ZDVOP jsou dle § 39 zákona o SPO zařízeními sociálně-právní ochrany dětí a mohou být zřízeny pouze na základě pověření k výkonu SPOD. Dle § 42 odst. 1 tohoto zákona mohou poskytovat ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy anebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá zejména v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, v zajištění zdravotních služeb a v psychologické a jiné obdobné nutné péči.

ZDVOP jsou povinny se dle vyhlášky č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o SPO (dále jen prováděcí vyhláška zákona o SPO) řídit při výkonu SPO standardy kvality SPOD, které jsou přílohou č. 3 této vyhlášky. Tyto standardy kvality jsou kritérii určujícími úroveň kvality poskytování SPOD. Týkají práce s klientem, personálního a organizačního zabezpečení a technicko-provozního zajištění⁴.

MPSV upřesňuje metodickým pokynem úlohu ZDVOP v systému SPOD v ČR tak, že spočívá v zajištění okamžité, krizové, krátkodobé pomoci ohroženému dítěti spočívající v jeho plném přímém zaopatření do doby, dokud nebude pro dítě nalezeno řešení dlouhodobějšího charakteru (např. návrat do původní rodiny, umístění do individuální formy péče nebo – v krajním případě do ústavní výchovy). (Jirková, 2013, [online])

V ZDVOP je možné umístit dítě od 0 do 18 let. Po dosažení 18 let může sice zletilec v ZDVOP pobývat dále, ale ne z důvodu poskytování SPO. Pobyt je možný např. na základě smlouvy o poskytování sociálních služeb, je-li zařízení registrováno k jejich poskytování podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění. Jinak musí zařízení opustit.

Podle § 42 odst. 9 zákona o SPO je ZDVOP povinno poskytovat služby a zajistit provoz nepřetržitě a dle § 42a odst. 1 stejného zákona musí vydat vnitřní řád, který vychází

⁴ Standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí při poskytování sociálně-právní ochrany zařízeními pro děti vyžadující okamžitou pomoc jsou přílohou 2 této práce.

z vymezení činnosti zařízení tímto zákonem. Prováděcí vyhláška zákona o SPO stanovuje, že ZDVOP má mít dále písemně zpracovány poslání, cíle, cílovou skupinu a zásady své činnosti, pracovní postupy a metodiky zaručující dítěti pomoc a ochranu s cílem stabilizovat jeho situaci a navrátit jej do rodinného prostředí. Pracovní postupy a metodiky mají obsahovat zejména způsoby práce s ohroženým dítětem a jeho rodinou, postup při vedení rozhovoru s dítětem a pro vyhodnocování potřeb dítěte.

Pokud je pak ZDVOP jako poskytovatel sociálních služeb, musí se dle zákona o sociálních službách řídit kromě standardů kvality SPO i standardy kvality sociálních služeb. Znění kritérií standardů je obsahem přílohy č. 2 vyhlášky MPSV č. 505/2006 Sb., prováděcího předpisu k zákonu o sociálních službách, v platném znění.

Dítě se dle § 42 zákona o SPO umísťuje do ZDVOP:

- a) na základě rozhodnutí soudu, platí i pro výchovné opatření (zákon o SPO, § 13a)
- b) na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností - OSPOD,
- c) na základě žádosti zákonného zástupce dítěte - v tom případě musí být sepsána dohoda s náležitostmi vymezeným zákonem, nebo
- d) požádá-li o to dítě – musí být od OSPOD potvrzené, že s pobytem dítěte v ZDVOP souhlasí.

Jde-li o dítě, které se umísťuje do ZDVOP na základě skutečnosti uvedené pod body b) a d), je obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen neprodleně podat návrh soudu na nařízení předběžného opatření, pokud nelze zajistit souhlas rodiče (jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte) s pobytem dítěte v ZDVOP. Toto opatření se vydává i v případě, kdy rodiče umístí dítě do ZDVOP na dohodu, ale pak už se o něj nezajímají, nebo se jedná o opakovaný příjem. Předběžné opatření je většinou ihned vykonatelné a ihned nabývá právní moci. Při přijetí na žádost dítěte musí OSPOD - na základě ohlášení ZDVOP o přijetí dítěte - zaslat do 8 dnů s ohledem na úlohu ZDVOP vyjádření o důvodnosti pobytu dítěte.

Praxe v Klokánku ukazuje, že dětí umístěných na základě žádosti OSPOD je málo, a to většinou pouze v případech, kdy rodina už měla stanovený dohled a OSPOD následně došla trpělivost. Rodiče si tak nejdříve musí upravit podmínky a až následně OSPOD žádost o umístění dítěte v ZDVOP ukončuje.

Ohledně počtu ZDVOP v ČR vyplynulo z šetření VUPSV (Barvíková a Poloncyová, 2012), že asi polovina z počtu 59 ZDVOP zapojených do výzkumu je zřizována krajským úřadem a druhá polovina pak neziskovou organizací, kde hlavní roli hrály Klokánky Fondu

ohrožených dětí. Podle této studie bylo mnoho ZDVOP zřízeno i při DD (i jiných zařízeních) jako detašovaná pracoviště. „Činnost ZDVOP musí však být v tomto případě provozována jako činnost doplňková, navazující na hlavní činnost.“ (Barvíková a Poloncyová, 2012, str. 65)

3.2 Dítě pod patronací MŠMT

V § 7 odst. 1 zákona o zřízení ministerstev, který vymezuje také působnost MŠMT, se mimo jiné uvádí, že MŠMT je ústředním orgánem státní správy pro školská zařízení. V působnosti MŠMT jsou dle § 1 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, v platném znění (dále jen zákon o ústavní výchově) zařízení pro děti, které spadají do oblasti ústavní a ochranné výchovy: DD, DD se školou, výchovné ústavy a diagnostické ústavy. V kompetenci MŠMT jsou v rámci speciálního a inkluzivního vzdělávání a poradenství i střediska výchovné péče, která podle § 16 zákona o ústavní výchově zajišťují preventivně-výchovnou péči pro děti, žáky a studenty s rizikem vzniku a vývoje poruch chování, přičemž poskytují svou intervenci také rodičům (zákonným zástupcům) nebo škole a nabízejí i internátní služby (MŠMT, 2013-2014, [online]).

3.2.1 Dětský domov

Druhé zařízení pro děti, kterému se práce při srovnávání bude věnovat, je DD. Je tedy na místě i toto zařízení pro děti stručně představit. DD je dle zákona o ústavní výchově školské zařízení pro výkon ústavní výchovy, ve kterém se o děti pečuje podle jejich individuálních potřeb. Účelem DD je zajišťovat péči o děti se soudem nařízenou ústavní výchovou nebo na základě rozhodnutí o předběžném opatření. Jde o děti, které nemají závažné poruchy chování. Ve vztahu k dětem plní DD zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí DD. Do DD mohou být umístovány děti ve věku zpravidla od 3 do 18 let. Podle zákona o ústavní výchově mohou tzv. zletilé nezaopatřené osoby v DD zůstat až do 26 let na základě dohody o dobrovolném pobytu, pokud se soustavně připravují na budoucí povolání.

V praxi to pak často způsobí to, že se takový nezaopatřený klient snaží za každou cenu do 26 let studovat jakoukoliv, s ohledem na své budoucí směřování třeba

i nesmyslnou školu, protože nemá kam jít. Zůstat v DD co nejdéle se pak jeví jako nejlepší možnost a dočasná jistota ubytování a stravování zdarma.

O nařízení ústavní výchovy v podobě DD rozhoduje podle zákona o ústavní výchově - na rozdíl od ZDVOP - vždy pouze soud. Stává se, že podnět k zahájení řízení ale podají např. i rodiče nebo jiné osoby, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy. Dítě se umísťuje po předchozím pobytu v diagnostickém ústavu. V určitých případech však může diagnostický ústav umístit dítě do DD na základě osobní dokumentace dítěte, bez jeho předchozího pobytu v diagnostickém ústavu (v případě dítěte mladšího 6 let, dále dítěte, které bylo v péči dětského domova pro děti do 3 let nebo ZDVOP, dále pokud má již v DD umístěné sourozence nebo v jiném odůvodněném případě). Ukáže-li se dodatečně potřebné komplexní vyšetření, provede jej diagnostický ústav v zařízení, kam soud dítě umístil. Při umísťování dítěte se přitom dbá na umístění dítěte co nejbližší bydlišti osob odpovědných za výchovu nebo zákonných zástupců, pokud by tím nebyl ohrožen mravní vývoj dítěte.

Zajímavý je i údaj z Rejstříku škol a školských zařízení o počtu DD u nás. Aktuálně⁵ je v ČR 145 dětských domovů, s tím, že krajský úřad je zřizovatelem 133 z nich. Dalších 6 DD je zřízeno o.p.s. nebo soukromou osobou, 3 spadají přímo pod MŠMT a 3 pod církevní organizace.

3.3 Ukotvení problematiky ZDVOP a DD v legislativě

Všechna zařízení pro děti se musí řídit především legislativními opatřeními, která chrání dítě jako takové.⁶ MPSV (MPSV, 2014 [online]) deklaruje, že stát je odpovědný za ochranu dětí před tělesným nebo duševním násilím, za ochranu jejich zdravého vývoje z hlediska fyzického, psychického a mravního a ostatních aspektů integrity dítěte jako nositele práv daných Ústavou, Listinou základních práv a svobod a práv vyplývajících z mezinárodních závazků ČR.

⁵ Údaj k 22. 1. 2014

⁶ Výchet vybraných mezinárodních předpisů a deklarácí, které se k právům dítěte vztahují, je připojen k práci jako příloha 1.

V empirické části práce budou ZDVOP a DD srovnávána. V následujících třech rámečcích jsou uvedeny zákonné a podzákonné normy, ze kterých práce při srovnání obou zařízení vychází:

Současná právní regulace dotýkající se ZDVOP i DD

- zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník
- zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád
- zákon č.110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu
- zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi
- zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře
- zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže
- zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů
- zákon č. 262/2006 Sb., Zákoník práce
- zákon č. 359/1999, o sociálně-právní ochraně dětí
- zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování
- vyhláška č. 410/2005, o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých

Legislativní úprava vztahující se k ZDVOP

- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
- zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
- vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o SPO (příloha č. 3 Standardy kvality SPO pro ZDVOP)
- vyhláška č. 505/2006 Sb., Standardy kvality sociálních služeb
- metodická informace MPSV k vybraným otázkám poskytování sociálně-právní ochrany ZDVOP
- metodický pokyn MPSV k vybraným postupům OSPOD na úrovni OÚ obcí s rozšířenou působností, souvisejícím s umístěním a pobytem nezletilých dětí v ZDVOP

Legislativní úprava vztahující se k DD

- zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání
- zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících
- zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních
- vyhláška č. 60/2006 Sb., o postupu při zjišťování psychické způsobilosti pedagogických pracovníků školských zařízení pro preventivně-výchovnou péči
- vyhláška č. 107/2005, o školním stravování
- vyhláška č. 263/2007 Sb., kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených MŠMT, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí
- vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních
- vyhláška č. 492/2005 Sb., o krajských normativních

Důležitým dokumentem, který se připravuje od roku 2008 a v platnost by měl vejít v roce 2014, je vyhláška MŠMT, která má dle § 41 zákona o ústavní výchově, stanovit standardy kvality pro výkon ústavní a ochranné výchovy v zařízeních. V současné době totiž (na rozdíl od ZDVOP spadající pod MPSV) neexistují závazné standardy kvality v oblasti výchovně vzdělávací práce s dětmi svěřených do péče DD. Tyto standardy by měly zajistit dětem umístěným v DD srovnatelné podmínky a pomohou hodnotit i kvalitu a efektivitu práce v jednotlivých zařízeních. Tento dokument je od listopadu 2012 v rukou odborníků z Národního ústavu pro vzdělávání a nebylo bohužel možné do něj nahlédnout ani v rozpracované podobě, ačkoliv to bylo zpočátku Národním ústavem pro vzdělávání přislíbené.

EMPIRICKÁ ČÁST

Teoretická část práce je věnována dítěti umístěnému mimo biologickou rodinu. Je již jasné, komu jsou zařízení pro děti v podobě ZDVOP a DD určeny, jaké bývají důvody pro umístění dětí v těchto zařízeních, kdo a na základě čeho může o jejich umístění rozhodnout i co umístění dětí v obou zařízeních většinou předchází. Práce zařadila obě zařízení do systému státní správy, definovala jejich činnost a zmínila i platnou legislativní úpravu danou MPSV a MŠMT pro provoz těchto zařízení. Pochopení souvislostí je totiž předpokladem a základem pro realizaci výzkumu, jehož cílem je srovnání přístupů MPSV a MŠMT k provozu konkrétních typů zařízení pro děti - ZDVOP a DD, které mají ve své působnosti. Tyto dvě zařízení byla vybrána proto, že přes všechny oficiální rozdíly fungují často obě shodně jako dlouhodobý náhradní domov umístěných dětí a děti se často ze ZDVOP přesouvají do DD. Jestliže teoretická část řešila situaci před umístěním dítěte do zařízení pro děti, pak empirická část práce řeší další krok, resp. když už děti v zařízeních umístěny jsou. ZDVOP i DD jsou regulovány množstvím legislativních podmínek, a to jak zákonů, tak i podzákonných norem. A každé z nich se přitom řídí - vzhledem k tomu, že je v gesci jiného ministerstva - jinou právní úpravou.

Bylo nutné zvážit, jakým způsobem obě zařízení porovnávat. Nakonec se ukázalo jako nejlepší řešení výzkum realizovat prostřednictvím studia legislativních opatření, která se k ZDVOP a DD vztahují a hledání legislativních rozdílů mezi nimi. Vybráno bylo několik oblastí (parametrů), které se jeví - s ohledem na potřeby a vývoj dítěte a vlivu na jeho budoucí život - podstatné, neboť se dítěte bezprostředně dotýkají. Zajímavé by jistě bylo mimo jiné i zjištění, zdali jsou zařízení s ohledem na jistou podobnost i stejně financována a zda jsou kladeny stejné požadavky na ředitele obou zařízení. Také by se práce mohla věnovat kontrolnímu systému obou typů zařízení - např. kontrolám hygienických podmínek. I tyto parametry jsou jistě pro dítě ve výsledku důležité. Pokud však dítě do zařízení přichází, je pro něj spíše podstatné, s kolika dětmi bude sdílet svůj životní prostor, kdo bude jeho pečující osoba, zdali bude moci svůj život v zařízení nějak ovlivňovat, jak o něj bude pečováno a případně, jak se změní kvalita jeho života, pokud přejde ze ZDVOP do DD. Pro všechny oblasti není v bakalářské práci dostatek prostoru, proto se tedy práce věnuje jen těm vybraným. Při studiu zdrojů se navíc ukázalo, že obdobným způsobem přistupují k problému ve svém výzkumu i Barvíková s Poloncyovou (2012).

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

“Výzkum je systematický způsob řešení problémů, kterým se rozšiřují hranice vědomosti lidstva. Výzkumem se potvrzují či vyvracejí dosavadní poznatky, anebo se získávají nové poznatky.” (Gavora, 2000, s. 11)

Aplikovaný výzkum podle Reichela (2009, s. 33) řeší otázky, které mají praktický význam, zkoumá konkrétní problémy, či získává informace o problémových jevech. Protože tato práce zkoumá konkrétní problém, jde navíc o aplikovaný výzkum.

Jako nejvhodnější způsob zkoumání nastoleného problému se jeví použití - podle Reichela (2009, s. 28) „*v sociálních vědách již tradiční*“ - srovnávací metody. Touto metodou se při srovnávání zjišťují shodné či rozdílné charakteristiky u dvou či více předmětů, jevů nebo úkazů. Metoda využívá nástroje v podobě studia dokumentů. Srovnávací metodou je tedy možné porovnávat vybrané parametry, resp. právní úpravu vybraných parametrů danou ministerstvy. Právě porovnáním právních předpisů je možné zjistit, zdali se přístupy obou ministerstev k zařízením pro děti shodují či nikoliv. Srovnávána budou dvě vybrané zařízení pro děti - ZDVOP, která spadají pod MPSV a DD, které jsou v gesci MŠMT - v následujících 15 kategoriích: prostředí a podmínky zařízení, kapacita zařízení, rodinná skupina, délka pobytu dětí, personální zabezpečení, příjem dítěte, práva a tresty, zjišťování názoru dítěte, psychoterapie nebo sociální pracovník v místě, plán práce s dítětem, styk s rodinou (práva rodičů), práce s rodinou, návštěvy z OSPOD, podpora přirozeného sociálního prostředí, zvláštní situace a ukončení péče. Výsledky výzkumu jsou na závěr shrnuty a vyvozeny jsou doporučení pro praxi.

4.1 Srovnávací metoda jako metoda výzkumu

„Srovnávací metoda (komparační) – je postavena na principu komparace jistých vlastností (též např. znaků, proměnných) u zvolených předmětů zkoumání, například u jevů, procesu, institucí. Za využití běžných logických operací a propracovaných statistických postupů sleduje jejich souvislosti, následnosti, podobnosti, rozdílnosti atp.“ (Reichel, 2009, s. 28)

Hroch (1985) ke komparativní (srovnávací) metodě doplňuje tato pravidla: je třeba definovat objekt komparace, určit cíl komparace a stanovit kritéria pro vlastní analýzu zvolených objektů a vymezení vztahu komparace k časové ose. Výzkum tedy bude

zjišťovat srovnávací metodou za využití studia dokumentů v podobě právních norem aktuální legislativní rozdíly v 15 parametrech u zařízení pro děti – ZDVOP a DD. Gavora (2000, s. 209) totiž považuje analýzu produktů člověka (v tomto výzkumu právních norem) vedle pozorování a rozhovoru za další způsob k získání údajů, stejně jako Reichel (2009, s. 126-130), který za nástroj srovnávací metody považuje také studium dokumentů.

4.1 Výzkumný cíl

Výzkumným cílem této práce je srovnání přístupů dvou různých ministerstev k zařízením pro děti v jejich rezortu. Základní otázkou je, zda jsou a v čem přístupy MPSV k ZDVOP a MŠMT k DD rozdílné? K odpovědi na tuto otázku bylo nutné vytvořit parametry, které bude možné porovnávat. K porovnávání parametrů budou sloužit rozdílné legislativní podmínky dané každým z ministerstev. Právě legislativní podmínky (právní regulace), které určují podobu obou zařízení pro děti, totiž ukazují na přístup obou ministerstev k nim.

4.2 Podoba výzkumu

V rámci výzkumu srovnávací metodou tedy vzniklo 15 kapitol, z nichž se každá věnuje jednomu předem stanovenému srovnávanému hledisku u zařízení pro děti. Při určování těchto 15 parametrů, se uvažovalo, které parametry se vztahují k potřebám dítěte v zařízení umístěnému. Každá kapitola je pak dále členěna na dvě podkapitoly – právní regulace provozu a činnosti ZDVOP a právní regulace provozu a činnosti DD. Tyto podmínky jsou navzájem porovnávány a uvedeny jsou zjištěné rozdíly. Doplněna je u většiny parametrů i osobní zkušenost autorky nebo informace poskytnuté ZDVOP a DD. Na závěr jsou výsledky výzkumu shrnuty do společné kapitoly, kde je vyhodnoceno, zdali a jaké jsou mezi zařízeními ve srovnávaných parametrech rozdíly. Tyto rozdíly ukáží na rozdíly v přístupu samotných ministerstev. U zjištěných rozdílů bylo určováno, jakého jsou druhu, zdali jsou významné a jestli mají z hlediska systému péče o ohrožené děti opodstatnění.

4.3 Popis výzkumného postupu

S ohledem na zvolený cíl výzkumu bylo nejdříve nutné zajistit co nejlepší zdroj aktuálních právních předpisů vztahujícím se k tématu výzkumu. Takových právních

předpisů, které bude možné u jednotlivých parametrů srovnávat, a jsou tedy klíčové. Po poradě s právníkem byla využita možnost, kterou nabízí studentům Západočeská univerzita, a to registrace k přístupu do databáze Beck-online. Jde o právní informační systém, který svým uživatelům zpřístupňuje nejen denně aktualizované právní předpisy, ale také veškerou oficiální judikaturu nejvyšších soudů ČR a velké množství judikatury a periodické i neperiodické literatury nakladatelství C. H. Beck, která je s legislativou důsledně provázána. Celá databáze je aktualizována 4x denně.

Po vyhledání a shromáždění všech právních předpisů k jednotlivým srovnávaným parametrům pro ZDVOP i DD následovalo vždy jejich shrnutí. Na základě jejich porovnání pak bylo možno vyvodit i závěry v podobě legislativních rozdílů. Výsledky výzkumu jsou shrnuty a vyvozeny byly i doporučení pro praxi.

5 VÝZKUM – POROVNÁNÍ ZDVOP A DD POMOCÍ SROVNÁVACÍ METODY

Ze zákona o SPO, který obecně upravuje podmínky v ZDVOP a zákona o ústavní výchově, který upravuje podmínky v DD, vyplývá, že jak ZDVOP tak i DD musí poskytovat dítěti v zařízení stejnou péči a plně je zaopatřit, přičemž spolupracují s rodinou dítěte a OSPOD. Obě zařízení musí mít zpracovaný vnitřní řád. Obě zařízení mají tedy předepsanou stejnou náplň činnosti i cíl. Dále bude zkoumáno, jak jsou v obou typech zařízení legislativně upraveny konkrétní parametry.

5.1 Prostředí a podmínky zařízení

Zákon o ochraně veřejného zdraví v paragrafu § 7 a podrobněji i vyhláška o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých stanovuje stejné hygienické požadavky na prostorové podmínky, vybavení, provoz, osvětlení, vytápění, mikroklimatické podmínky, zásobování vodou, úklid i nakládání s prádlem pro ZDVOP i DD.

Pro ZDVOP stanovuje příloha č. 3 prováděcí vyhlášky zákona o SPO, že materiální, technické a hygienické podmínky se musí nejvíce podobat podmínkám v přirozeném rodinném prostředí a vždy se přitom musí klást důraz na individuální potřeby dětí a na jejich bezpečné soukromí. Stejná vyhláška dále stanovuje, že ZDVOP zřízené při DD mají mít oddělené činnosti provozované v rámci režimu SPO a ústavního zařízení a mají dbát na to, aby bylo o děti vždy pečováno v souladu s formou jejich umístění a jejich potřebami. ZDVOP má mít oddělenou pobytovou část od části ambulantní, ve které jsou poskytovány konzultace, a dále část, kde probíhají návštěvy dětí.

Pro DD je pak vyhláškou, kterou se stanoví podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních (dále jen prováděcí vyhláška zákona o ústavní výchově) konkrétněji vymezeno, jak mají vypadat prostorové podmínky a vybavení a že rodinná skupina v DD může fungovat i v bytové jednotce.

Rozdíly: ZDVOP klade důraz na celkovou podobnost s rodinným prostředím a bezpečným soukromím, DD ani nemusí fungovat v bytových jednotkách.

Z osobní zkušenosti autorky vyplývá, že v DD všechny rodinné skupiny v bytových jednotkách umístěné nejsou. Mají pokoje např. po 4 dětech s tím, že na patře je pak společná kuchyně, herna a koupelna. V ZDVOP se pojetí „přirozeného rodinného

prostředí“ také liší. Klokánek má samostatné byty pro každou rodinnou skupinu. V ZDVOP při DD ze získaných informací vyplývá, že rodinná skupina funguje víceméně obdobně jako v DD.

5.2 Kapacita zařízení

Z § 4 zákona o ústavní výchově vyplývá, že v DD může být umístěno až 48 dětí, což je skoro 2x více než je nově možný standardní počet dětí umístěných v ZDVOP, kterých nesmí být dle § 42, odst. 3 zákona o SPO v jednom zařízení více než 28.

Rozdíly: ZDVOP je už ze zákona menším zařízením s maximem 28 dětí, zatímco v DD může být až 48 dětí.

5.3 Rodinná skupina

„V ZDVOP pečuje vždy 1 osoba o nejvíce 4 děti.“ (zákon o SPO, § 42, odst. 4) Není přitom nijak upravena denní a noční péče. „Dítě má právo na rodinný život.“ (příloha č. 3 prováděcí vyhlášky zákona o SPO).

Podle § 4 odst. 4 zákona o ústavní výchově v DD pečují o 6-8 dětí (zpravidla různého věku a pohlaví) podle § 2 odst. 3, prováděcí vyhlášky zákona o ústavní výchově zpravidla 3 osoby, přičemž v noci (od 21 do 8 hodin) má počet pečujících osob a jejich výběr stanovit ředitel dle situace a podmínek daného DD. Sourozenci se mají dle tohoto zákona zařadit jedné rodinné skupiny; výjimečně je možné je zařadit do různých rodinných skupin, a to zejména z výchovných důvodů. Prováděcí vyhláška zákona o ústavní výchově říká, že ředitel zařízení má zajistit denní péči o děti způsobem obdobným jako v rodině, a to zpravidla třemi pedagogickými pracovníky. Stejná vyhláška doplňuje, že v DD mohou děti pomáhat s přípravou jídel a nákupy potravin. Také je řečeno, že zaměstnanci mohou zajišťovat stravování za pomoci dětí obdobně jako v rodině, zejména snídaně, svačiny, celodenní stravování o víkendech, v době svátků apod., s tím, že současně mohou provádět nákup potravin, a to v rozsahu stanoveném vyhláškou o školním stravování. Zletilé nezaopatřené osoby mohou mít zřízeno i samostatné ubytování v prostorách nebo mimo zařízení. Děti starší 16 let podle kritérií a za podmínek stanovených vnitřním řádem zařízení, které se připravují na odchod ze zařízení, mohou být ubytovány v nejvýše tříčlenných skupinách v bytových jednotkách zřízených v rámci zařízení.

Rozdíly: v ZDVOP má mít 1 osoba v péči nejvíce 4 děti, v DD mají zpravidla 3 osoby přes den pečovat až o 8 dětí. Co se chodu domácnosti týká, ZDVOP má vymezeno právo dítěte na rodinný život, v DD mohou, ale nemusí, fungovat obdobně jako v rodině. V DD má být obdobná jako v rodině pouze denní péče.

Osobní zkušenost autorky ukázala, že základním principem péče o děti v Klokánku je střídavá péče 2 „tet“ v týdenních směnách. Zaměstnanci dle informací z Klokánka uzavírají s FOD zaměstnaneckou smlouvu na zákonem daný max. počet hodin denně a po zbývajícím čase, kdy pečují o děti, tj. jsou v zaměstnání, pracují na základě dobrovolnické smlouvy. Jinak je to u DD, kdy se střídají obden 2 tety noční a 2 denní s tím, že dle potřeby pomáhá dalších 10 asistentek pedagoga na současný počet 38 dětí. U ZDVOP zřízeném při DD, se dle dodaných informací tety vždy dohodnou, která jakou skupinku dětí bude mít ten den na starost. V Klokánku je fungování rodinné skupiny obdobné jako v běžné rodině. Děti jsou přítomny přípravě jídel a sami ve skupině dohromady s tetou také stolují. Tety byt uklízí a na úklidu se podílejí i děti. V DD měly všechny chody děti připraveny – snídaně a svačiny předem tetou z noční služby a na obědy a večeře chodily do jídelny, kde stolovaly všechny děti jako ve školní jídelně. Starší děti pomáhaly (nebo dokonce měly samy na starost) o víkendech přípravu jídel v bytě, kde byla kuchyně jeho součástí. Pravidelný úklid v DD zajišťovala uklízečka.

5.4 Délka pobytu dětí

Z § 42 zákona o SPO a § 971 odst. 2 NOZ vyplývá, že celková doba nepřetržitého pobytu dítěte v ZDVOP nesmí přesáhnout 12 měsíců (3 měsíce na žádost rodičů – možno prodloužit o další 3 měsíce se souhlasem OSPOD, 6 měsíců na žádost OSPOD nebo dítěte – max. 12 měsíců, max. 6 měsíců v případě výchovného opatření daného soudem), tzn. že se poměry v rodině během této doby musí upravit, případně je třeba najít individuální formu péče o dítě nebo rozhodnout o umístění v DD. Pokud dítě v ZDVOP překročí dobu umístění stanovenou zákonem, případ přezkoumá soud a může rozhodnout i o umístění do DD. Pokud rodiče situaci vyřeší, mohou si dítě, které bylo umístěno na základě jejich žádosti, ihned vzít zpět do rodiny. Pokud je dítě umístěno na základě OSPOD a z rozhodnutí soudu a situace doma se následně vyřeší, je opět pouze na rozhodnutí soudu, zda dítě nechá odejít zpět do rodiny. S tím je ale také spojené čekání na soud.

Z metodické informace MPSV (Jirková, 2013, [online] vyplývá, že děti, které byly do péče ZDVOP svěřeny na základě rozsudku, který byl vydán v řízení skončeném nebo alespoň zahájeném do 31. 12. 2012, mohou pobývat v ZDVOP až do doby, než bude rozsudek zrušen (až 3 roky) nebo nahrazen jiným rozhodnutím soudu, nejdéle pak do nabytí zletilosti dítěte.

Ústavní výchovu v podobě DD lze dle § 972 odst. 1-3 NOZ nařídit nejdéle na dobu 3 let. Lze jí před uplynutím 3 let od jejího nařízení prodloužit, jestliže důvody pro nařízení ústavní výchovy stále trvají. Trvání ústavní výchovy lze prodlužovat opakovaně, vždy však nejdéle na 3 roky. Po dobu, než soud rozhodne o zrušení nebo o prodloužení ústavní výchovy, zůstává dítě v DD. Když pomínou důvody, pro které byla ústavní výchova nařízena, nebo je-li možné zajistit dítěti jinou než ústavní péči, soud ústavní výchovu zruší a zároveň rozhodne o tom, komu bude dítě svěřeno do péče. Z určitých důvodů může dle § 974 NOZ soud ústavní výchovu prodloužit až o jeden rok po dosažení zletilosti.

Nejméně jednou za 6 měsíců je soud podle § 973 NOZ povinen přezkoumat, zda trvají důvody pro nařízení ústavní výchovy a zda není možné zajistit dítěti individuální formu péče o dítě. Přezkoumání má být provedeno na základě zprávy příslušného OSPOD a názoru dítěte, je-li dítě schopno si jej vytvořit. Poté vyzve rodiče dítěte k vyjádření jejich stanoviska.

Rozdíly: v ZDVOP může být dítě umístěno nejdéle 12 měsíců. Pokud se do té doby situace nevyřeší (jeho návratem zpět do rodiny nebo individuální formou péče o dítě), musí být přemístěno do DD. V DD může být dítě umístěné nejdéle 3 roky, poté může být pobyt prodloužen opět až o 3 roky.

Osobní zkušenost autorky z Klokánku ukázala, že než začala platit novela zákona o SPO, tedy do 1. 1. 2013, zůstávalo dítě v ZDVOP obdobně jako v DD. Pobyt bylo možné stále prodlužovat. Z informací, které poskytl Klokánek, vyplynulo, že nově - pokud je OSPOD vstřícný - lze doby pobytu počítat tak, že po 6 měsících dobrovolného pobytu na dohodu se zákonným zástupcem, je možné prodloužit pobyt na základě žádosti OSPOD, tj. také na 6 měsíců a až následně zahájit soudní řízení. Tím lze legálně nechat dítě v ZDVOP na žádost rodičů také až 12 měsíců.

5.5 Personální zabezpečení

Zaměstnanci ZDVOP musí dle § 49a zákona o SPO pro poskytování SPOD získat odbornou způsobilost vymezenou tímto zákonem, nejméně však akreditovaný kurz pracovníka v sociálních službách dle § 116 zákona o sociálních službách. Odborná způsobilost se prokazuje dokladem o absolvování studia. V příloze č. 3 prováděcí vyhlášky zákona o SPO je uvedené, že zaměstnanci ZDVOP, kteří přímo poskytují SPO, musí splňovat požadavky odborné a zdravotní způsobilosti a bezúhonnosti podle zákona. Při příjmu nového zaměstnance musí být vždy doloženo psychologické vyšetření osoby, její odborná způsobilost a doložen výpis z rejstříku trestů. Dále tato vyhláška v příloze č. 3 stanovuje, že v ZDVOP má být organizační struktura, kvalifikační požadavky, osobnostní předpoklady a pracovní profily (oprávnění a povinnosti) jednotlivých zaměstnanců stanoveny písemně. Také říká, že počty zaměstnanců ZDVOP mají být přiměřené rozsahu poskytované činnosti a potřebám umístěných dětí. ZDVOP mají mít písemně zpracována pravidla pro přijímání nových zaměstnanců a tato pravidla uplatňovat v praxi. Mají povinnost mít zpracována i pravidla pro zaškolování nových zaměstnanců. Na tety v ZDVOP se nevztahuje zákon o pedagogických pracovnících. ZDVOP má mít podle přílohy č. 3 prováděcí vyhlášky zákona o SPO zajištěnu pro své zaměstnance podporu nezávislého kvalifikovaného odborníka.

V DD dle § 16, 17, 18 zákona o pedagogických pracovnících mají tito děti vzdělávat a vychovávat. Mají být plně způsobilí k právním úkonům, mají mít odbornou kvalifikaci pro přímou pedagogickou činnost, kterou vykonávají, mají být bezúhonní, zdravotně způsobilí a prokázat znalost českého jazyka. Pedagogičtí pracovníci navíc musí dle zákona o ústavní výchově splňovat podmínku psychické způsobilosti. Vychovatel i vychovatel, který vykonává přímou pedagogickou činnost v DD, má získat odbornou kvalifikaci danou tímto zákonem – obecně však nejméně střední vzdělání s maturitní zkouškou s pedagogickým zaměřením u vychovatele a vyšší odborné vzdělání s pedagogickým zaměřením u vychovatele, který vykonává přímou pedagogickou činnost.

Rozdíly: v ZDVOP je požadováno vzdělání pedagogické, sociální nebo právnické, nejméně však kurz pracovníka v sociálních službách. V DD jsou požadavky na vzdělání pedagogického směru.

Ze získaných informací vyplývá, že Klokánek preferuje u tet pedagogické, sociální nebo právní vzdělání, dále musí projít psychotesty u stejného psychologa, aby byl výsledek

objektivní, a je vyžadován výpis z trestního rejstříku. Nebo je nutné dle zákona o sociálních službách doplnit vzdělání v podobě akreditovaného kurzu „Pracovník v sociálních službách“. Nejméně tento kurz musí absolvovat všichni zaměstnanci ZDVOP. V ZDVOP při DD prý mají vychovatele i speciálními pedagogy, dále externě asistentky pedagoga, které mají absolvovaný kurz akreditovaný kurz „asistent pedagoga“. V DD mají dle informací dodaných DD všichni vychovatelé pedagogické vzdělání a museli projít psychotesty. I asistentky pedagoga musí mít absolvovaný zmíněný kurz. I v DD musí každý nový zaměstnanec doložit výpis z rejstříku trestů.

5.6 Příjem dítěte

ZDVOP má mít podle přílohy č. 3 prováděcí vyhlášky zákona o SPO pro příjem dítěte do zařízení vypracován písemný postup, se kterým má seznámit dítě, jeho rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, a další osoby dítěti příbuzné nebo blízké, a podle něj má i v praxi při příjmu dítěte postupovat.

Podle § 5 prováděcí vyhlášky zákona o ústavní výchově zaměstnanec určený ředitelem DD zajistí převzetí dokumentace dítěte a provede s dítětem vstupní pohovor. Dále seznámí dítě s vnitřním řádem DD, s právy a povinnostmi dítěte, s organizací a s režimem DD, zařadí dítě do rodinné skupiny a přidělí mu lůžko, osobní skříňku a osobní potřeby.

Rozdíly: ZDVOP má s postupem při přijetí dítěte seznámit rodiče (osoby odpovědné za výchovu). V DD mají pracovat při přijetí pouze s dítětem.

5.7 Práva a tresty

Podle přílohy č. 3 prováděcí vyhlášky zákona o SPO má ZDVOP důsledně dodržovat lidská práva a svobody, zejména práva dětí, právo na soukromí, důstojnost a rodinný život a má to mít písemně stanoveno. ZDVOP má chránit dítě před zneužíváním, zanedbáváním a týráním. Zařízení má mít písemně stanovený postup pro předcházení těmto situacím a postup při zjištění takového jednání, jak ze strany rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, tak zaměstnance ZDVOP či dalších dětí umístěných v zařízení, a postupovat podle něj v praxi.

Dítě v DD má práva a povinnosti přesně vymezena v § 20-21 zákona o ústavní výchově. Za prokázané porušení povinností vymezených tímto zákonem může být dítěti

odňata zákonem udělená výhoda, sníženo kapesné v rozsahu stanoveném tímto zákonem, omezeno nebo zakázáno trávení volného času mimo DD v rozsahu stanoveném vnitřním řádem, odňata možnost účastnit se atraktivní činnosti či akce, zakázány návštěvy, s výjimkou návštěv osob odpovědných za výchovu, osob blízkých a oprávněných zaměstnanců OSPOD, a to na dobu nejdéle 30 dnů v období následujících 3 měsíců. Taková opatření lze ukládat podmíněně se zkušební dobou až na 3 měsíce. Všechna opatření jsou přitom zaznamenávána do osobního spisu dítěte. Organizační podrobnosti má dle zákona o ústavní výchově upravovat vnitřní řád.

Rozdíly: Legislativa tresty v ZDVOP nijak neřeší, na druhou stranu klade důraz na dodržování lidských práv a práv dětí. DD má zákonem vymezeny práva i povinnosti dítěte, i to, jaké tresty smí používat při jejich nedodržování.

Vnitřním řádem Klokánku je dáno, že jsou zakázány jakékoliv fyzické tresty dětí, a že řešení závažných nebo nezvladatelných výchovných problémů je nutné konzultovat s psychologkou, sociální pracovníci nebo vedoucí zařízení. Také je zakázáno na děti křičet a nadávat jim. Z informací, které autorka obdržela ze ZDVOP při DD vyplývá, že pokud mají děti agresivní afekty, pracuje s nimi psychologka zařízení, či sociální pracovníce. Autorka zaznamenala, že v DD pak využívají tresty v podobě zápisu (poznámky) do sešitu, sníženého kapesného nebo omezení osobního volna.

5.8 Zjišťování názoru dítěte

Prováděcí vyhláška zákona o SPO v příloze 3 říká, že ZDVOP má vždy zjišťovat názor dítěte a přikládat mu váhu.

Dítě v DD má dle § 20 odst. 1 písm. j) zákona o ústavní výchově právo vyjádřit svůj názor na zamýšlená a prováděná opatření, která se ho dotýkají. Těmto názorům musí být věnována patřičná pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti.

Rozdíly: v ZDVOP mají zaměstnanci zjišťovat a brát ohled na názor dítěte obecně, v DD pouze při opatřeních, která se jej dotýkají.

K tomuto parametru použijí slova z praxe skupiny „Vteřina poté“ – tj. skupiny mladých lidí, kteří ústavní péči prošli. Ti se nyní zasazují se o to, aby hlas dětí byl slyšen a ony tak mohly spolurozhodovat o svém životě v konkrétních ústavních zařízeních. „V ústavní péči totiž zůstává velká část dětí, které nejsou vždy dostatečně vyslyšeny. Pro

to, aby se jejich situace zlepšila, je nutné, aby pedagogové vytvářeli prostředí otevřené pro dialog, nikoli monolog, který je bohužel zvykem.“ (*Vteřina poté*, 2014 [online])

5.9 Psychoterapie nebo sociální pracovník v místě

Z § 42a odst. 1 písm. d) a g) zákona o SPO vyplývá, že ZDVOP je povinné poskytovat dítěti služby sociálního pracovníka a psychologa, přičemž dle metodického doporučení (Macela, 2011, [online]) mají být služby sociálního pracovníka poskytovány osobou, která je v řádném pracovním poměru k ZDVOP nebo ke zřizovateli ZDVOP a která splňuje podmínky odborné způsobilosti k výkonu povolání sociálního pracovníka stanovené v § 110 odst. 4 zákona o sociálních službách. Odborná péče poskytovaná dětským psychologem musí spočívat v poskytování systematické psychologické pomoci, která pomáhá dětem překonávat obtíže způsobené jak pobytem mimo péči rodičů či osob blízkých dítěti, tak s ohledem na možné předchozí zanedbávání či dokonce týrání nebo zneužívání dítěte. Odborná psychologická pomoc by se dále měla zaměřovat na eliminování případné podnětové i citové deprivace dítěte.

ZDVOP má dále poskytovat poradenství dítěti, jeho rodičům nebo osobám odpovědným za jeho výchovu. Pro ZDVOP také platí, že pokud je podle prováděcí vyhlášky zákona o SPO v příloze č. 3 péče psychologa zajišťována externě, pak má ZDVOP zveřejnit, kdo tuto péči pro zařízení zajišťuje a v jakém rozsahu.

U DD z § 2 odst. 2 zákona o ústavní výchově je řečeno, že má poskytovat speciálně-pedagogické a psychologické služby.

Rozdíly: ZDVOP má přesně vymezeno, že musí dítěti poskytnout služby psychologa a sociálního pracovníka, DD má poskytovat obecně služby psychologa a služby speciálně-pedagogické. Psychoterapie dětí není ze zákona využívána žádným z těchto zařízení. Sociální pracovník má být pouze v ZDVOP.

Z osobní zkušenosti autorky vyplývá, že Klokánek má 2 sociální pracovnice, DD má v zařízení jednu sociální pracovníci. Pro některé děti plní sociální pracovníci v obou zařízeních roli jakéhosi důvěrníka. Psychologové nejsou ani v jednom ze zařízení, působí externě, pokud je třeba. Děti se mohou v případě potřeby obrátit na pracovníka OSPOD, který zařízení pravidelně navštěvuje.

5.10 Plán práce s dítětem

Dle přílohy č. 3 prováděcí vyhlášky zákona o SPO má ZDVOP projednat ve spolupráci se zákonnými zástupci umístěného dítěte, s dítětem nebo OSPOD požadavky, očekávání, cíle a účel pobytu dítěte v zařízení; toto má vždy formulovat v souladu s nejlepším zájmem dítěte a výkonem SPOD. ZDVOP má mít písemně zpracována pravidla pro vytváření plánu poskytování SPOD v konkrétním případě a pravidla a postupy určující způsob hodnocení, zda je plán poskytování SPOD naplňován. V souladu s pravidly má ZDVOP zpracovat plán poskytování SPOD v konkrétním případě. ZDVOP má mít písemně zpracována pravidla upravující spolupráci zařízení s rodiči, OSPOD a dalšími fyzickými osobami, právníckými osobami a orgány veřejné moci, které jsou zapojeny do řešení situace dítěte při vytváření plánu poskytování SPOD v zařízení. ZDVOP má mít pro vypracování a vyhodnocování naplňování plánu SPOD pro každé dítě určeného sociálního pracovníka. ZDVOP má mít písemně zpracována pravidla a postupy pro případ změny sociálního pracovníka nebo zaměstnance zajišťujícího osobní péči o dítě.

Pedagogický pracovník určený ředitelem DD má dle prováděcí vyhlášky zákona o ústavní výchově zpracovat při příjmu dítěte program rozvoje osobnosti dítěte na základě komplexní diagnostické zprávy. Zpráva má být zpracována ve spolupráci s odborným zaměstnancem diagnostického ústavu, který má nejméně dvakrát ročně ověřit účelnost a výsledky výchovně-vzdělávací činnosti v zařízení. Současně by měl ředitel DD zajistit, aby se s programem seznámili všichni pedagogičtí pracovníci DD. Ze zákona o ústavní výchově vyplývá, že DD má spolupracovat s OSPOD v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte (dále jen IPOD). § 1 odst. 4 stejného zákona ukládá DD povinnost zpracovávat pro každé dítě roční plán výchovně-vzdělávací činnosti a týdenní program výchovně-vzdělávací činnosti. DD má kontrolovat Česká školní inspekce.

Rozdíly: ZDVOP by mělo na plánu práce s dítětem pracovat nejen s rodinou, ale i se všemi zainteresovanými a měl by na něj být kladen velký důraz. V DD není definována podoba plánů, ani jakým způsobem se hodnotí jeho naplňování.

Z osobní zkušenosti při praxi autorky v Klokánku vyplývá, že ZDVOP si vypracovává vlastní individuální plán dítěte a dále spolupracuje na IPOD s OSPOD. Z informací zjištěných v DD se ukazuje, že každé dítě v DD má vypracovaný na školní rok individuální plán skupinovým vychovatelem – tzv. program rozvoje osobnosti. V DD na IPOD také

spolupracují – IPOD doplňují a kontrolují většinou při čtvrtletních návštěvách pracovníc OSPOD.

5.11 Styk s rodinou (práva rodičů)

ZDVOP má mít dle prováděcí vyhlášky zákona o SPO vypracován písemný postup pro návštěvy dítěte mimo zařízení, pro návštěvy rodičů či jiných osob dítěti příbuzných nebo blízkých v zařízení, pro co nejšířší osobní, telefonický nebo písemný styk dítěte s rodiči či jinými osobami dítěti příbuznými nebo blízkými; s těmito postupy mají prokazatelně seznámit dítě, jeho rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte a další osoby dítěti příbuzné nebo blízké a podle nich postupovat v praxi. ZDVOP má i podporovat navazování a rozvíjení kontaktů a sociálních vztahů s osobami dítěti příbuznými nebo blízkými.

V DD mají zákonní zástupci i jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte ze zákona o ústavní výchově přesně vymezená práva a povinnosti. Musí se seznámit s vnitřním řádem DD a dodržovat jeho ustanovení. Mají právo na informace o dítěti, a to na základě své žádosti, vyjadřovat se k návrhu opatření zásadní důležitosti ve vztahu k dítěti, nehrozí-li nebezpečí z prodlení. Mají také právo na informace o provedeném opatření a na udržování kontaktu s dítětem, nebrání-li tomu závažné okolnosti ohrožující dítě. Dítě má právo na udržování kontaktu s osobami odpovědnými za výchovu a dalšími blízkými osobami za podmínek stanovených zákonem, a to formou korespondence, telefonických hovorů a osobních návštěv.

§ 30 zákona o SPO pak vymezuje podmínky pobytu dítěte mimo DD, které platí i pro ZDVOP, pokud je pobyt nařízen soudem.

Rozdíly: ZDVOP by mělo podporovat a rozvíjet vztahy dítěte s rodinou. DD je má umožňovat.

Osobní zkušenost autorky ukázala, že v Klokánku někteří rodiče děti navštěvují jen sporadicky. V současné době dokonce nemají umístěné dítě, se kterým by byl udržován pravidelný kontakt. Děti starší 14 let jezdí k rodičům sami, mladší děti si vyzvedávají rodiče přímo v zařízení. ZDVOP při DD prý umožňuje a realizuje návštěvy, pobyty dětí v rodině, návštěvy ve věznicích, v zařízeních, apod. Z informací poskytnutých DD vyplývá, že návštěvy z rodiny v DD jsou individuální – některé děti mají návštěvy pravidelně, některé občas, jiné jedou i na 14 dní na prázdniny a některé děti domů ani nechtějí.

5.12 Práce s rodinou

ZDVOP je podle § 42a písm. d) zákona o SPO povinné poskytnout poradenství nejen dítěti, ale i jeho rodičům (osobám odpovědným za jeho výchovu). Dle § 42a písm. h) stejného zákona má ZDVOP povinnost spolupracovat s rodinou dítěte a poskytnout této rodině pomoc při vyřizování a zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, zajistit jí terapii, nácvik rodičovských a dalších dovedností, které rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte nezbytně potřebuje pro péči a výchovu dítěte, a to v souladu s IPOD zpracovaným OSPOD. Proto má mít i dle přílohy č. 3 prováděcí vyhlášky zákona o SPO vypracována pravidla a stanoveny možnosti a nabídky zajištění pomoci při vyřizování a nácviku rodičovských dovedností.

ZDVOP také informuje dítě, jeho rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte a další osoby dítěti příbuzné nebo blízké srozumitelným způsobem o poskytování SPOD ze strany ZDVOP, zejména o průběhu pobytu dítěte v zařízení, právech a povinnostech umístěných dětí, zaměstnanců a ředitele ZDVOP.

V DD mají rodiče dle § 26 odst. 1 písm. d) zákona o ústavní výchově právo na poradenskou pomoc DD ve věcech výchovné péče o dítě.

Rozdíly: ZDVOP by mělo ze zákona klást větší důraz na práci a kontakt s rodinou a poradenství než DD.

Z informací, které autorka obdržela, je možné říci, že Klokánek s rodinou dítěte nijak aktivně nespolupracuje, resp. pokud je třeba, zajišťuje práci s rodinou plzeňská pobočka. Také metodiky MPSV si prý odporují – v jedné prý je uvedené, že ZDVOP musí pracovat s rodinou, ve druhé je to zakázáno - ZDVOP prý nesmí vyhodnocovat situaci rodiny. ZDVOP při DD je prý vždy k dispozici rodiči, pokud potřebuje radu, informace. Řeší s ní vše podstatné týkající se dítěte, nebrání-li tomu závažný důvod (rodič neznámý, neznámého pobytu, v zahraničí apod.). V DD s rodiči, kteří mají zájem, spolupracují tak, že poskytují rady, informace. Většina spolupráce s rodiči se týká u všech 3 zařízení zprostředkování návštěv, vyřizování krátkodobých povolených pobytů dětí u rodičů nebo v širší rodině.

5.13 Návštěvy OSPOD

Je-li dítě umístěno v ZDVOP na základě rozhodnutí soudu, nařizuje § 42 odst. 7 zákona o SPO, že je zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený do obecního úřadu (zaměstnanec OSPOD) povinen navštívit dítě podle potřeby, nejméně však

jednou za 3 měsíce. OSPOD má dle § 29 odst. 1 stejného zákona sledovat dodržování práv dítěte v DD a v obdobných ústavech (zařízeních). Má sledovat zejména rozvoj duševních a tělesných schopností dětí, zda trvají důvody pro pobyt dítěte, zjišťuje, jak se vyvíjejí vztahy mezi dětmi a jejich rodiči, napomáhá tomu, aby byli v ústavním zařízení sourozenci umístěni společně.

Zaměstnanec OSPOD je dle § 29 odst. 2 zákona o SPO povinen nejméně jednou za 3 měsíce navštívit dítě (i rodiče dítěte), které je umístěno v DD a je oprávněn hovořit s dítětem bez přítomnosti dalších osob, zejména zaměstnanců zařízení. Má právo nahlížet do dokumentace, kterou DD o dítěti vede. Pokud zjistí, že DD porušilo povinnosti vyplývající z právních předpisů, je povinen tuto skutečnost neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností a zřizovateli tohoto DD, popřípadě orgánu, který je zřizovateli nadřízen, a soudu, který ústavní výchovu nařídil. Následně příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností sleduje, zda došlo k odstranění zjištěných nedostatků, a působí k přijetí potřebných opatření vedoucích k nápravě.

Rozdíly: V případě návštěv pracovníka OSPOD v obou zařízeních rozdíly v podstatě nejsou.

Z informací poskytnutých autorce zařízeními vyplývá, že návštěvy OSPOD přicházejí do DD i ZDVOP 4x ročně. Hovoří se sociálními pracovníky (chování dítěte, výchovné problémy, škola, zdravotní problémy, zájem rodičů apod.) a poté také o samotě s dítětem.

5.14 Podpora přirozeného sociálního prostředí

ZDVOP musí dle § 42a odst. 1 písm. f) zákona o SPO vytvářet příležitosti, které rozvíjí sociální kontakty mimo zařízení a vytváří podmínky pro zájmovou činnost dětí. Má podporovat děti umístěné v zařízení ve vztazích s přirozeným sociálním prostředím, zejména v navazování a rozvíjení kontaktů a sociálních vztahů s osobami dítěti příbuznými nebo blízkými. ZDVOP má dle přílohy č. 3 prováděcí vyhlášky zákona o SPO vytvářet příležitosti, aby dítě umístěné v zařízení využívalo veřejně dostupných služeb (škola nebo mateřská škola, zájmové kroužky mimo zařízení atd.)

Dle § 1 odst. 1 zákona o ústavní výchově musí DD vytvářet podmínky umožňující aktivní účast dítěte ve společnosti.

Rozdíly: ZDVOP by mělo klást na začlenění „svých“ dětí do běžného sociálního prostředí větší důraz než DD.

Z šetření v obou zařízeních vyplývá, že stejně jako v ZDVOP, tak i v DD zájmové aktivity nabízené místními školami jsou atraktivní pro děti pouze na začátku. A jeví o ně zájem pouze děti především v raném školním věku. Pozděj je bohužel opouští.

5.15 Zvláštní situace a ukončení péče

ZDVOP má mít dle prováděcí vyhlášky zákona o SPO v příloze č. 3 písemně stanovena pravidla práce pro situace významných změn v životě dětí a rodin, včetně ukončení pobytu dítěte v ZDVOP.

Ředitel DD má dle prováděcí vyhlášky zákona o ústavní výchově ve školských zařízeních předem projednat se zákonnými zástupci (rodiči či jinými osobami, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy) postup v případech zásadní důležitosti pro život dítěte, zejména souvisejících s přípravou dítěte na budoucí povolání, s lékařskými zákroky a předpokládanou hospitalizací ve zdravotnickém zařízení.

Dítě má dle § 20 odst. 1 písmeno q) zákona o ústavní výchově právo na podporu a pomoc po ukončení pobytu v DD v souladu s cílem reintegrace dítěte do rodiny a společnosti. Dle § 33 zákona o ústavní výchově se má dítěti, jemuž byl ukončen pobyt v DD, poskytnout - podle jeho skutečné potřeby v době propouštění a podle hledisek stanovených vnitřním řádem - věcnou pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek. Dále se má dítěti ve spolupráci s OSPOD poskytnout poradenská pomoc se zajištěním bydlení a práce. I po opuštění zařízení by mu měla být poskytována poradenská pomoc při řešení tíživých životních situací.

Rozdíly: ZDVOP nemá neposkytovat pomoc při ukončení pobytu dítěte. DD má poskytovat věcnou nebo peněžitou pomoc a poradenství ohledně práce a bydlení i jiných tíživých situací. A to i po skončení pobytu dítěte v DD.

Z dotazování autorky v Klokánku vyplynulo, že pokud dítě nemá po osmnáctém roce kam odejít, nevyhodí jej. Pokud takové dítě hledá bydlení (např. o azylový dům), tak mu sociální pracovníce pomáhají bydlení sehnat. Zůstává na základě dohody o sociálních službách. Klokánek však již nemá nárok na žádný příspěvek, proto si dítě musí pobyt hradit. V ZDVOP při DD mohou děti zůstat pouze do nabytí zletilosti – tedy do 18 let. Dnem dovršení zletilosti musí zařízení opustit.

Zletilá nezaopatřená osoba jde z DD většinou rovnou na Úřad práce – jsou zvyklé, že vše zařizuje DD – jsou nesamostatné, potřebují asistenci, doprovod. Domy na půli cesty

bývají daleko a děti jsou nejisté, bojí se cizího prostředí. Při odchodu dostávají od DD příspěvek dle rozhodnutí pedagogické rady a dle délky strávené v DD, a to až ve výši 25.000 Kč.

6 SHRNU TÍ VÝSLEDKŮ A DOPORUČENÍ PRO PRA XI

Výzkum měl zjistit, zdali jsou rozdíly v přístupech MPSV a MŠMT k zařízením pro děti v podobě ZDVOP a DD. Pomocí srovnávací metody byly porovnávány legislativní podmínky upravující vybrané parametry u obou zařízení a zjišťovány rozdíly mezi nimi. Ukázalo se, že legislativní rozdíly nemají sice zásadní charakter, přesto je zajímavé, že vůbec existují, pokud se mluví o zařízení pro víceméně „stejně“ děti, pro které se stává na různě dlouho dobu novým domovem. Níže jsou shrnuty rozdíly u jednotlivých parametrů s komentářem.

Je zajímavé, že MŠMT nechává podobu a pojetí prostředí DD na každém zařízení. Ani nemusí být obdobné jako v rodině. Podmínky, ve kterých děti vyrůstají se tak mohou – zvláště, pokud dosud nejsou žádné standardy kvality ústavní výchovy - v jednotlivých DD významně lišit.

Není jasný ani smysl rozdílného počtu dětí v každém ze zařízení, stejně tak jako rozdílný počet dětí, o které v rámci rodinné skupiny. Proč není daný pro obě zařízení shodný počet 4 dětí na 1 osobu, obdobně jako v rodině s tím, že děti, které si prošly nějakým traumatickým zážitkem (zanedbáváním, týráním) pak navíc potřebují především péči odborníka - psychoterapeuta. Větší pozornost daná pečující osobou sama o sobě nepomůže.

Co se týká nově omezené délky pobytu dětí v ZDVOP, je to možná způsob, jak ZDVOP přisoudit roli zařízení krizového, krátkodobého. Na druhou stranu toto omezení může způsobit (a mnoha případech se tak děje), že se ZDVOP stávají jen přestupní stanicí do DD.

Ohledně požadavků na vzdělání je na zvážení, zda není péče a výchova pro dítě nezbytná jako celek. Proč by neměly mít osoby pečující o dítě v ZDVOP i DD oba kurzy, resp. jeden, který zahrnuje jak sociální péči, tak i pedagogiku – např. sociální pedagogiku.

O přijetí dítěte by měly komunikovat o dítěti a jeho dalších krocích s rodiči, pokud nejsou pro dítě nebezpečnými v obou zařízeních.

Pokud MPSV u ZDVOP tím, že nijak legislativně neupravuje tresty, dává najevo, že tresty nejsou přípustné, a každé zařízení si pak tuto otázku řeší individuálně, mohou vznikat při řešení konfliktů velké rozdíly. Při práci s dětmi totiž výchovné problémy vznikají a přistupovat se k nim nějak musí. DD by pak mělo klást důraz na dodržování práv dětí.

S ohledem na trendy ve výchově by měl být využíván přístup „respektovat a být respektován“ i ve vztahu k dítěti v zařízení pro děti, proto legislativní úpravy ZDVOP, které berou ohled na názor dítěte vždy, by měly být aplikovány i do DD.

MŠMT příliš dobře legislativně neřeší odborníky v podobě speciálního pedagoga a psychologa v DD. Vzniká tak velký prostor pro individuální pojetí každým DD. DD dokonce ani nemusí spolupracovat se sociálním pracovníkem. Psychoterapií dětí se pak nezabývá ani jedno ze zařízení.

Plán práce s dítětem by měl být u DD upraven alespoň vyhláškou, speciálně jeho naplňování.

K podpoře styků s rodinou by měla u DD (ale i ZDVOP) legislativa, pokud dítě jeho rodina neohrožuje, zohlednit potřebu podpory a narovnání rodinných vztahů, a to všemi zúčastněnými stranami a všemi dostupnými cestami.

U návštěv z OSPOD, které probíhají v obou zařízeních víceméně stejně, není zcela jasné, proč jen ZDVOP podléhá standardům kvality SPOD, když OSPOD má obdobný vztah i k DD.

Není jasný ani důvod, proč MŠMT příliš neřeší - s ohledem na budoucnost dětí po odchodu z DD - začleňování dětí do přirozeného sociálního prostředí.

A stejně tak není důvod, aby nebylo podpořeno a nenáležela dítěti pomoc a podpora po dosažení 18. roku věku, když opouští ZDVOP.

ZÁVĚR

Bakalářskou prací *Srovnání přístupů Ministerstva práce a sociálních věcí a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ke zřizování a provozu zařízení pro děti* jsem se snažila zjistit, zdali jsou legislativní podmínky, které činnost dvou - v mnoha ohledech podobných - zařízení pro děti v kompetenci obou ministerstev upravují, rozdílné. Pokud rozdílné jsou, jistě to má své opodstatnění. Do ZDVOP i DD jsou totiž umísťovány děti bez výchovných problémů. Děti se z důvodu nedostatku pěstounů často ze ZDVOP dostávají do DD. A i rozhodnutí, zdali dítě půjde z rodiny do ZDVOP nebo DD často ovlivňuje především jeden člověk – zaměstnanec orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Srovnávání přístupu ministerstev na příkladu těchto dvou zařízení pro děti má tedy svůj důvod.

Ačkoliv ZDVOP pod Ministerstvem práce a sociálních věcí a DD pod Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy upravuje množství různých právních předpisů, které navíc prošly v posledním roce změnami, bylo je možné – vzhledem k dobrému zdroji v podobě databáze Beck-online – poměrně snadno získat.

Z výzkumného šetření vyplynulo, že činnost ZDVOP v současné době upravuje především *Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a Standardy kvality pro poskytování sociálně-právní ochrany dětí v ZDVOP*, které jsou jako příloha č. 3 součástí *Vyhlášky č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí*. DD nyní upravuje především *Zákon č. 109/2002 Sb., o ústavní a ochranné výchově a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních* a *Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních*. Obou typů zařízení se dotýká i *Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník*. ZDVOP i DD mají mít také vnitřní řád, který si však každé jednotlivé zařízení vypracovává individuálně.

Z výzkumu vyplynulo, že legislativní rozdíly nejsou zásadní, nicméně legislativa, která upravuje srovnávané parametry v ZDVOP, oproti DD, klade větší důraz na rodinnou podobu zařízení, dítě samotné i spolupráci s rodinou. Obecně by se dalo říci, že u srovnávaných parametrů přístup MPSV v podobě legislativní úpravy podmínek v ZDVOP spíše odpovídá současným trendům práce s ohroženými dětmi. Jako by byla legislativa upravující ZDVOP o krok, nebo dokonce dva kroky, před legislativou MŠMT. MŠMT by se tedy, co se výše uvedených srovnávaných parametrů, mohlo v legislativě

spíše u MPSV inspirovat. Naopak vezme-li se v potaz, že v ZDVOP se mohou častěji vyskytovat děti, které byly před umístěním v zařízení týrány nebo zneužívány, mělo by toto zařízení ve srovnání s DD klást větší důraz na krizovou pomoc dítěti, psychoterapii a odbornou pomoc. MPSV by mohlo navíc uvažovat i o pomoci a poradenství dětem při a po ukončení péče v ZDVOP. Z výzkumu také vyplynulo, že legislativa týkající se určitých parametrů dává poměrně hodně prostoru pro jejich individuální pojetí, především pak u DD. Proto je až extrémně důležité, aby zařízení vedli především profesně i lidsky kvalitní lidé.

Vzhledem k tomu, že výzkum ukázal, že současná rozdílná legislativa vybrané parametry u ZDVOP a DD neupravuje nijak zásadně rozdílně, resp. legislativa upravující DD spíše zaostává, než že by její jinakost byla nějak opodstatněná, nabízí se otázka, zdali je účelné a efektivní pokračovat nadále v provozu dvou funkčně analogických zařízení pro děti v gesci dvou ministerstev, resp. zdali má smysl tyto dva subjekty vůbec rozlišovat. Nebylo by vlastně efektivnější mít místo dvou zařízení pro děti pouze jedno a pod jedním ministerstvem? Mít např. pod MPSV zařízení, které se oproti současné podobě DD více věnuje dítěti a jeho rodině i jeho vztahům s okolím během pobytu v zařízení, vč. oddělení pro pomoc dítěti v krizové situaci a individuální psychoterapeutické pomoci pro děti, které byly vystavovány násilí. Pod MŠMT by mohla zůstat např. pouze taková zařízení, kde budou umístěny děti s výchovnými problémy. Energie a finance by tak mohly být zaměřeny na přípravu a výběr kvalitních speciálních pedagogů, kteří by v těchto zařízeních působili. A především by finance a energie měly v rámci prevence proudit do škol, protože problémy dětí často vznikají nejen v rodině, ale i v prostředí, kde tráví většinu času. Výchovným problémům u dětí by se dalo předcházet nebo na ně pozitivně působit např. školským poradenstvím v podobě kvalitních školních psychologů nebo propracovanějším systémem využívání středisek výchovné péče.

U zařízení pro děti, ať už jsou nebo budou v jakékoliv podobě, a to i s ohledem na již obecně známé vysoké náklady (cca 40 tisíc korun na dítě měsíčně), se domnívám, že je třeba začít více působit na rodinu a zapojit jí do péče o dítě, pracovat s ní, např. v podobě rodinných terapií a vůbec podporovat vzájemný kontakt mezi rodičem a dítětem tak, aby se vazby nezpřetrhávaly, ale naopak posilovaly. Hlavním cílem je přeci dítě do rodiny co nejdříve vrátit. S tím souvisí i preventivní pohled na věc a to, že práce s rodinou, které hrozí (z jakýchkoliv důvodů), že by dítě mělo být umístěno mimo ni, by měla být i hlavním úkolem a cílem všech subjektů, zabývajících se ochranou dětí.

RESUMÉ

Tématem této bakalářské práce je srovnání dvou typů zařízení pro děti (zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a dětských domovů), které podléhají různým legislativním podmínkám – jsou v gesci dvou různých ministerstev (Ministerstva práce a sociálních věcí a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy), ačkoliv obě zařízení pečují o děti bez výchovných problémů umístěných v mnoha případech ze stejných důvodů. Navíc na rozhodnutí, zda dítě půjde do jednoho nebo druhého zařízení má mnohdy vliv především jedna osoba z orgánu sociálně-právní ochrany dětí a děti často i přecházejí ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc do dětských domovů.

Srovnáním legislativních podmínek u vybraných parametrů, které se dítěte a jeho pobytu v zařízení bezprostředně týkají, nebyly zjištěny zásadní rozdíly, a pokud se u některých parametrů rozdíly našly, nemají opodstatnění. Je tedy na zvážení, zdali má smysl provozovat dvě funkčně analogická zařízení pro děti, navíc v kompetenci dvou různých ministerstev. Výzkum a jeho výsledky mohou být přínosné při otázkách, které aktuálně řeší vláda České republiky v rámci projektu „Národní strategie ochrany práv dětí“, který se týká ohrožených dětí.

SUMMARY

The theme of this thesis is to compare the two facilities for children who are subject to different legislative requirements - are managed by two different ministries, although both facilities are raising children without educational problems mounted in many cases for the same reasons. In addition to deciding whether a child will go to one or the other facility has often affect only one person from the social-legal protection of children, and children often move from facility for children requiring immediate help to children's homes.

Comparing the legislative conditions for selected parameters that child and his stay in the facility of direct concern were noted, fundamental differences, and where some parameters differences were found, they do not merit. It is therefore to consider whether it makes sense to operate two functionally analogous facilities for children, in addition to the competence of two different ministries. The research and its results may be beneficial in the issues that currently dealt with by the Czech government within the project "National Strategy for the protection of children's rights" relating to care for children at risk.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Literatura:

BUBLEOVÁ, Věduna, Lucie VRÁNOVÁ, Alena VÁVROVÁ, Jana FRANTÍKOVÁ a Martina VANČÁKOVÁ. 2012. Průvodce náhradní rodinnou péčí. Středisko náhradní rodinné péče.

DUNOVSKÝ, Jiří. 1986. Dítě a poruchy rodiny. Praha: Avicenum. ISBN 08-040-86.

GAVORA, Peter. 2000. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, ISBN 80-85931-79-6.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. 2006. České rodinné právo. Brno: Doplněk. ISBN 80-7239-192-5.

MATOUŠEK, Oldřich. 1999. Ústavní péče. Praha: Sociologické nakladatelství, ISBN 80-85850-76-1.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. 2010. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče. Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-739-8.

REICHEL, Jiří. 2009. Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-3006-6.

ŠKOVIERA, Albín. 2007. Dilemata náhradní výchovy: teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a dětských domovech. Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-318-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. 1999. Psychopatologie pro pomáhající profese: Variabilita a patologie lidské psychiky. Praha: Portál, ISBN 80-7178-214-9.

Zákony:

Zákon č. 2/1969 Sb., Zákon České národní rady o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 4. 3. 2014].

Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgy4v6mrngy3q>

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 15. 1. 2014]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/bo/documentview.seam?documentId=onrf6mrqgez6obzfygmmjnga>

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. In: Zákony online [online], [cit. 16. 2. 2014]. Dostupné z: <http://zakony-online.cz/?s15&q15=46>

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 30. 2. 2014]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=onrf6mrqga3f6mjghawtemi&conversationId=522224>

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 12. 2. 2014]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=onrf6mrqgazf6mjghewtcna&conversationId=520650>

Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 12. 3. 2014]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mrqgayf6mrvhawtgoi>

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 15. 1. 2014]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=onrf6mjzhe4v6mzvhwtenq&conversationId=520606>

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách). In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 25. 1. 2014]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=onrf6mrqgeyv6mzxgiwti&conversationId=522175>

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 20. 1. 2014]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=onrf6mrqga2f6njwgmwtcmi&conversationId=520575>

Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 15. 1. 2014].

Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=onrf6mrqga3f6nbthawtc&conversationId=520553>

Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 13. 12. 2014]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=onrf6mrqgez6nbgmwtwa&conversationId=520530>

Vyhláška č. 505/2006 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálních službách. In: Beck-online [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 2. 3. 2014]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=onrf6mrqga3f6njqguwto&conversationId=520518>

Internetové zdroje:

BARVÍKOVÁ, Jana a Jana POLONCYOVÁ. *Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc - umístování dětí, podmínky péče o děti, financování provozu* [online]. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i., 2012 [cit. 2014-02-17]. ISBN 978-80-7416-100-1. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_342.pdf

JIRKOVÁ, Kateřina. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Metodická informace MPSV* [online]. [cit. 2014-02-10].

Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/16207/Methodika_ZDVOP_zar.pdf

MACELA, Miloslav. Metodické doporučení MPSV č. 1/2011. In: [online]. [cit. 2014-02-17].

Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/10314/Metodicke_doporuceni_MPSV_c1-2011-ZDVOP.pdf

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. ODBOR 21. *Legislativa a systém sociálně-právní ochrany*. [online]. [cit. 2014-01-14]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14304>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Rodina a ochrana práv dětí: Podpora rodiny – rodinná politika* [online]. [cit. 2014-01-17]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/4>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. Odbor speciálního vzdělávání a institucionální výchovy. *Vytvoření standardů kvality výchovně vzdělávací práce ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy včetně výchovně vzdělávacích programů*. In: [online]. [cit. 2014-02-17]. Dostupné z: www.opvk.cz/filemanager/files/file.php?file=23456.pdf

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. Odbor speciálního vzdělávání a institucionální výchovy. *Střediska výchovné péče*. In: [online]. [cit. 2014-03-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/strediska-vychovne-pece>

PROCHÁZKOVÁ, Eva a Lucie ŠEBESTOVÁ. *Statistická ročenka trhu práce v České republice: 2012* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí – Odbor podpory trhu práce, 2013 [cit. 2014-02-17]. ISBN 978-80-7421-064-8. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/sz/stat/stro/statisticka_rocenka_trhu_prace_v_cr_v_roce_2012.pdf

SOS DĚTSKÉ VESNIČKY. *Směrnice o náhradní péči o děti* [online]. [cit. 2014-03-10]. Dostupné z: http://www.vzd.cz/sites/default/files/UN%20Guidelines_CZ_final.pdf

VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Právo na dětství: Národní strategie ochrany práv dětí*
[online]. [cit. 2014-03-10]. Dostupné z:
<http://www.mpsv.cz/files/clanky/14309/NSOPD.pdf>

Vteřina poté: O nás. [online]. [cit. 2014-02-17]. Dostupné z: <http://www.vterinapote.cz/o-nas/>

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Jiné formy péče o dítě	str. 8
Tabulka č. 2: Pobytová zařízení péče o děti	str. 11

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Vybrané mezinárodní předpisy a deklarační o právech dítěte

Příloha 2: Standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí při poskytování sociálně-právní ochrany zařízeními pro děti vyžadující okamžitou pomoc (Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně, příloha č. 3)

PŘÍLOHA 1

Vybrané mezinárodní předpisy a deklaráce o právech dítěte

Deklarace

- Všeobecná deklaráce lidských práv
- Ženevská deklaráce práv dítěte (r. 1924)
- Deklarace práv dítěte (r. 1959)
- Deklarace o ochraně žen a dětí za mimořádných událostí a za ozbrojených konfliktů

Pakty a úmluvy

- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
- Evropská sociální charta
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
- Mezinárodním pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech
- Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání
- Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání
- Úmluva o právech dítěte
- Evropská úmluva o výkonu práv dětí
- Úmluva o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů
- Úmluva o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské odpovědnosti a opatření k ochraně dětí
- Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení
- Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství
- Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí

Rezoluce a doporučení Výboru ministrů

- Rezoluce R(77) 33 o umístování dětí do ústavních zařízení
- Doporučení R(79) 17 ohledně ochrany dětí před špatným zacházením
- Doporučení R(67) 20 o reakcích společnosti na delikvenci mládeže
- Doporučení R(94) 14 o koherentní a integrované rodinné politice
- Doporučení R(98) 8 o účasti dětí na rodinném a společenském životě
- Doporučení Rec(2001) 16 o ochraně dětí před sexuálním zneužíváním
- Doporučení Rec(2003) 19 o zlepšování přístupu k sociálním právům
- Doporučení Rec(2003) 20 o nových způsobech zvládnání delikvence mládeže a úloze justice pro mladistvé
- Doporučení Rec(2005) 5 ohledně práv dětí žijících v institucionálních zařízeních

Doporučení Parlamentního shromáždění

- 1286 (1996) o evropské strategii pro děti
- 1551 (2002) o budování společnosti 21. století s dětmi a pro děti
- 1286 (1996) k evropské strategii pro děti
- 1601 (2003) o zlepšování osudu opuštěných dětí v institucionálních zařízeních

Minimální standardní pravidla OSN týkající se výkonu soudnictví za účasti mladistvých (Pekingská pravidla)

PŘÍLOHA 2

Standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí při poskytování sociálně-právní ochrany zařízeními pro děti vyžadující okamžitou pomoc

(Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně, příloha č. 3)

1. Cíle a způsoby činnosti zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	
Kritérium	
la	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má písemně definováno a zveřejněno poslání, cíle, cílovou skupinu a zásady své činnosti, a to formou srozumitelnou dětem, jejich rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte a dalším osobám příbuzným nebo dítěti blízkým.
lb	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má písemně zpracovány pracovní postupy a metodiky zaručující dítěti pomoc a ochranu s cílem stabilizovat jeho situaci a navrátit jej do rodinného prostředí. Pracovní postupy a metodiky obsahují zejména způsoby práce s ohroženým dítětem a jeho rodinou, postup při vedení rozhovoru s dítětem a pro vyhodnocování potřeb dítěte.
2. Ochrana práv a chráněných zájmů	
Kritérium	
2a	<ol style="list-style-type: none">1. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc důsledně dodržuje lidská práva a svobody, zejména práva dětí, právo na soukromí, důstojnost a rodinný život.2. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc písemně stanoví pravidla pro předcházení porušování lidských práv a svobod, zejména stanoví mechanismy k nápravě a postupy vůči zaměstnanci, který by se porušení lidských práv a svobod dopustil.3. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc vždy zjišťuje názor dítěte a přikládá mu váhu.
2b	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc chrání dítě před zneužíváním, zanedbáváním a týráním. Zařízení má písemně stanoven postup pro předcházení těmto situacím a postup při zjištění takového jednání, jak ze strany rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, tak zaměstnance zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc či dalších dětí umístěných v zařízení, a postupuje podle něj v praxi.
2c	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má písemně zpracována pravidla vymezující možný střet zájmů zaměstnanců zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a dětí a rodin, včetně pravidel pro řešení těchto situací.

3. Prostředí a podmínky	
Kritérium	
3a	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc vytváří materiální, technické a hygienické podmínky pro poskytování sociálně-právní ochrany tak, aby se co nejvíce podobaly podmínkám v přirozeném rodinném prostředí. Vždy klade důraz na individuální potřeby dětí a na jejich bezpečné soukromí.
3b	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má oddělenou pobytovou část od části ambulantní, ve které jsou poskytovány konzultace, a dále část, kde probíhají návštěvy dětí.
3c	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc zřízené při zdravotnickém či školském ústavním zařízení odděluje činnosti provozované v rámci režimu sociálně-právní ochrany a ústavního zařízení a dbá na to, aby bylo o děti vždy pečováno v souladu s formou jejich umístění a jejich potřebami.
4. Informovanost o výkonu sociálně-právní ochrany	
Kritérium	
4a	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc informuje dítě, jeho rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte a další osoby dítěti příbuzné nebo blízké srozumitelným způsobem o poskytování sociálně-právní ochrany ze strany zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, zejména o průběhu pobytu dítěte v zařízení, právech a povinnostech umístěných dětí, zaměstnanců a ředitele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.
4b	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc zveřejní způsobem umožňujícím dálkový přístup či jiným vhodným způsobem pravidla a postupy jím vytvořené za účelem naplnění těchto standardů kvality sociálně-právní ochrany.
5. Podpora přirozeného sociálního prostředí	
Kritérium	
5a	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc podporuje děti umístěné v zařízení ve vztazích s přirozeným sociálním prostředím, zejména podporuje navazování a rozvíjení kontaktů a sociálních vztahů s osobami dítěti příbuznými nebo blízkými.
5b	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc vytváří příležitosti, aby dítě umístěné v zařízení využívalo veřejně dostupných služeb (škola nebo mateřská škola, zájmové kroužky mimo zařízení atd.)
5c	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má písemně vypracována pravidla pro poskytování pomoci a poradenství rodině umístěného dítěte, zejména stanoveny možnosti a nabídky zajištění pomoci při vyřizování a zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, zajištění terapie, návratu rodičovských a dalších dovedností při péči o dítě, které v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte rodina potřebuje.
6. Personální zabezpečení zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	
Kritérium	
6a	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má písemně stanovenou organizační strukturu, počet pracovních míst, kvalifikační požadavky, osobnostní předpoklady a pracovní profily

	jednotlivých zaměstnanců.
6b	Organizační struktura a počty zaměstnanců jsou přiměřené rozsahu poskytované činnosti a potřebám umístěných dětí. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má kromě zaměstnanců zajišťujících osobní péči o děti vždy v pracovním poměru v rozsahu úvazku 1,0 sociálního pracovníka minimálně na každých 10 umístěných dětí, který splňuje podmínky odborné způsobilosti stanovené zákonem o sociálních službách.
6c	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má vždy zajištěnu pro umístěné děti dostupnou zdravotní péči a péči psychologa. Pokud je zdravotní péče nebo péče psychologa zajišťována externě, pak zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc zveřejní, kdo tuto péči pro zařízení zajišťuje a v jakém rozsahu.
6d	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má v rámci organizační struktury písemně stanovena oprávnění a povinnosti k jednotlivým pracovním pozicím.
7. Přijímání a zaškolování zaměstnanců	
Kritérium	
7a	Zaměstnanci zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, kteří přímo poskytují sociálně právní ochranu, splňují požadavky odborné způsobilosti a bezúhonnosti podle zákona.
7b	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má písemně zpracována pravidla pro přijímání nových zaměstnanců a tato pravidla uplatňuje v praxi. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má zpracována pravidla pro zaškolování nových zaměstnanců.
7c	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má písemně zpracována pravidla pro působení osob, které nejsou se zařízením pro děti vyžadující okamžitou pomoc v základním pracovních-právním vztahu, zejména dobrovolníků a stážistů.
8. Profesní rozvoj zaměstnanců	
Kritérium	
8a	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má písemně zpracován postup pro pravidelné hodnocení zaměstnanců, který obsahuje zejména stanovení, vývoj a naplňování osobních profesních cílů a potřeby další odborné kvalifikace zaměstnance.
8b	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má písemně zpracovány plány dalšího vzdělávání jednotlivých zaměstnanců.
8c	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má zpracován systém finančního a morálního oceňování zaměstnanců.
8d	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má zajištěnu pro své zaměstnance podporu nezávislého kvalifikovaného odborníka.
9. Přijímání dětí do zařízení	
Kritérium	
9a	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má vypracován písemný postup pro příjem dítěte do zařízení, pro návštěvy dítěte mimo zařízení, pro návštěvy rodičů či jiných osob dítěti příbuzných

	nebo blízkých v zařízení, pro co nejširší osobní, telefonický nebo písemný styk dítěte s rodiči či jinými osobami dítěti příbuznými nebo blízkými; s těmito postupy prokazatelně seznámí dítě, jeho rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte a další osoby dítěti příbuzné nebo blízké a podle nich postupuje v praxi.
9b	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má písemně zpracována pravidla pro uzavírání dohod o svěření dítěte do péče zařízení, zejména kdo je oprávněn dohodu uzavřít, jaké další náležitosti, kromě těch zákonem stanovených, dohoda obsahuje, jaké přílohy jsou spolu s dohodou předány zákonnému zástupci, se kterým je dohoda uzavírána a též možnosti zrušení dohody. Při uzavírání dohody zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc postupuje tak, aby obsah a účel byl pro zákonné zástupce i dítě srozumitelný.
9c	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má písemně zpracována pravidla a postupy pro situace, kdy lze umístění dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě dohody se zákonným zástupcem odmítnout. Tato pravidla nesmí být diskriminující.
9d	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc ve spolupráci se zákonnými zástupci umístěného dítěte, s dítětem nebo obecním úřadem obce s rozšířenou působností projedná požadavky, očekávání, cíle a účel pobytu dítěte v zařízení; toto vždy formuluje v souladu s nejlepším zájmem dítěte a výkonem sociálně-právní ochrany.
10. Plán sociálně-právní ochrany dítěte umístěného v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	
Kritérium	
10a	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má písemně zpracována pravidla pro vytváření plánu poskytování sociálně-právní ochrany v konkrétním případě a pravidla a postupy určující způsob hodnocení, zdaje plán poskytování sociálně-právní ochrany naplňován. V souladu s pravidly zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc zpracovává plán poskytování sociálně-právní ochrany dětí v konkrétním případě.
10b	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má písemně zpracována pravidla upravující spolupráci zařízení s rodiči, obecním úřadem obce s rozšířenou působností a dalšími fyzickými osobami, právníckými osobami a orgány veřejné moci, které jsou zapojeny do řešení situace dítěte při vytváření plánu poskytování sociálně-právní ochrany dítěti v zařízení.
10c	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má pro vypracování a vyhodnocování naplňování plánu sociálně-právní ochrany pro každé dítě určeného sociálního pracovníka.
10d	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má písemně zpracována pravidla a postupy pro případ změny sociálního pracovníka nebo zaměstnance zajišťujícího osobní péči o dítě.
11. Přidávání informací	
Kritérium	
11a	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má zpracována pravidla, která stanoví způsob a rozsah informování dítěte, jeho rodiny, osob odpovědných za výchovu dítěte nebo osob blízkých dítěti, obecního úřadu obce s rozšířenou působností a případně další oprávněných orgánů veřejné moci, o průběhu sociálně-právní ochrany a naplňování plánu sociálně-právní ochrany.
11b	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má pro zaměstnance písemně stanovený postup pro získávání a předávání informací o průběhu výkonu sociálně-právní ochrany u jednotlivých dětí a rodin (systém předávání informací mezi jednotlivými zaměstnanci, kteří se podílejí na řešení situace

	dítěte a rodiny), a to též za účelem ochrany práv a oprávněných zájmů dětí a členů jejich rodin, zejména na ochranu soukromí a osobních údajů.
12. Ukončení péče v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	
Kritérium	
12a	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má písemně stanovena pravidla práce pro situace významných změn v životě dětí a rodin, včetně ukončení pobytu dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.
13. Dokumentace o výkonu sociálně-právní ochrany	
Kritérium	
13a	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má zpracována pravidla pro vedení písemné, případně elektronické spisové dokumentace o osobách, se kterými pracuje, zejména pravidla pro založení, uzavření a zapůjčení spisu, pravidla pro nahlížení do spisové dokumentace a pořizování kopií ze spisu a pravidla pro odmítnutí žádosti o nahlédnutí do spisu vedeném o dítěti a rodinách.
14. Vyřizování a podávání stížností	
Kritérium	
14a	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má písemně zpracována a zveřejněna pravidla pro podávání, vyřizování a evidenci stížností na kvalitu nebo způsob poskytování sociálně-právní ochrany, zejména informuje cílovou skupinu jakou formou stížnost podat, na koho se obrátit, kdo a jakým způsobem bude stížnost vyřizovat a v jaké lhůtě.
15. Rizikové, havarijní a nouzové situace	
Kritérium	
15a	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má písemně definovány rizikové, havarijní a nouzové situace a postup při jejich řešení, s nimiž prokazatelně seznámí zaměstnance. S těmito postupy jsou v nezbytném rozsahu seznámeny přiměřeným způsobem i umístěné děti, jejich rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte a další osoby dítěti příbuzné nebo blízké.
16. Zvyšování kvality výkonu sociálně-právní ochrany	
Kritérium	
16a	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má písemně stanoven systém pravidelné revize naplňování standardů kvality, systém průběžné kontroly a hodnocení způsobu výkonu sociálně-právní ochrany.
16b	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má písemně stanovena pravidla pro zjišťování zpětné vazby od cílové skupiny, obecního úřadu obce s rozšířenou působností a dalších spolupracujících fyzických osob, právnických osob a orgánů veřejné moci.